

SZAKDOLGOZAT

Kasza Kristóf

2025

**Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Szent István Campus
Vidék- és Területfejlesztési Tanszék
Vidékfejlesztési agrármérnök alapképzési szak**

**A munkanélküliség vizsgálata a területi fejlettség tükrében
vármegyei szinten Magyarországon**

Belső konzulens: Dr. Péli László
egyetemi docens

**Belső konzulens
tanszéke:** Vidék- és Területfejlesztési
tanszék

Készítette: Kasza Kristóf

Gödöllő

2025

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Szakirodalmi áttekintés	5
2.1 Vármegyék bemutatása	7
2.2 Népesség változás	9
2.3 A főváros és a vármegyék kapcsolata	11
2.4 Centrum-periféria viszony az országban	14
2.5 Az egy főre jutó GDP alapú elemzés és a vármegyék összehasonlítása.....	19
2.6 A lemaradó térségek vizsgálata.....	22
2.7 A lemaradás okai	23
2.8 Az elmaradott területek jellemzői.....	23
3. Alkalmazott módszerek	27
4. Eredmények és értékelésük	29
4.1 Egy főre jutó GDP vizsgálata a kiválasztott vármegyékben	32
4.2 A képzettségi adatok vizsgálata országos és vármegyei szinten	35
4.3 Érettségi vizsgálattal rendelkezők aránya a vizsgált vármegyékben.....	36
4.4 A felsőoktatásban végzettek aránya hazánkban	37
4.5 A jövedelmek alakulásának vizsgálata.....	39
5. Következtetések és javaslatok	42
6. Összefoglalás	44
7. Köszönetnyilvánítás	46
8. Idézett forrásmunkák	47
9. Ábrajegyzék	49

1. Bevezetés

A dolgozatom témájául a hazai területi egyenlőtlenséget, a centrum-periféria viszonyt, valamint az eltérő fejlettségű területek, különös tekintettel az elmaradt perifériák vizsgálatát választottam. Az ötletet, hogy a területi egyenlőtlenségek vizsgálata képezze a dolgozatom alapját az adta, hogy ez a kutatási terület mára már mindennapos témává vált és egy régóta fennálló probléma, amely az elmúlt években felerősödött és minden ember életében jelen van, valamint tanulmányaim során sokszor találkoztam ezzel a jelenséggel és mindig is érdekelt, hogy milyen módon lehetne változtatni rajta. Ezen egyenlőtlenségek nem csak a statisztikai mutatókban jelennek meg, hanem kihatnak mindnyájunk életére, befolyásolják a mindennapjainkat. Hazai viszonylatban a regionális különbségek hosszú történelmi múlttal rendelkeznek, melyet több neves hazai kutató gyakran választott témájául.

A téma relevanciája manapság tovább növekszik, a globalizáció és urbanizáció egyre gyorsuló üteme miatt. Az elmúlt évtizedekben megfigyelhető tendencia lett, hogy a nagyvárosok, metropoliszok gazdasági súlya tovább növekedik és ezzel párhuzamosan az is megfigyelhető, hogy a perifériára szorult térségek egyre inkább lemaradnak a fejlődőkkel szemben. Hazánkban ez a folyamat főleg Budapest és a nagyobb városok, valamint a vidéki térségek közötti egyenlőtlenségekben figyelhető meg.

A kutatásom célja, hogy feltárja a hazai területek, kiemelten a vármegyék között észlelhető eltéréseket, bemutassa a centrumok és perifériák közötti kapcsolatot, alá-fölé rendeltséget, továbbá, hogy rávilágítson arra a tényre, mennyire meghatározó, hogy az ország mely részében lakik, él az ember.

Mi is az a területi egyenlőtlenség és miért olyan fontos foglalkozni vele?

A következőkben arra keresem a választ, hogy miért nem tud minden ember azonos módon és körülmények között élni, eltérő földrajzi helyeken.

Napjainkban a világ, valamint az Európai Unió legtöbb tagállamára is jellemző, hogy rendkívüli fejlettségbeli eltéréseket tapasztalunk, az országhatárokon belül és kívül egyaránt. Számos eltérő előrehaladottsági állapotot észlelünk a városi és a vidéki térségek között is. A területi egyenlőtlenség manapság a legtöbb fejlődő országban növekvő tendenciát mutat és ez felhívta a politikusok figyelmét a témára, ezáltal lett egyike a legfontosabb területfejlesztési stratégiának.

A területi egyenlőtlenség földrajzi régiók, országok, de egy adott országon belüli kisebb-nagyobb területi egységek közötti eltérő gazdasági, társadalmi, valamint infrastrukturális fejlettségi szintre és eltérésekre utal. Ezen egyenlőtlenségek kialakulása nem újszerű dolog.

A területi egyenlőtlenségek együtt fejlődtek az emberiséggel, végig kísérték azt, mivel a népvándorlások és a lakosság térbeli elhelyezkedése és koncentrációja mindig gazdasági, társadalmi és természeti tényezőkből eredt. Az őskor térbeli eltérései majd azt követően a városállamok kialakulása is a természeti erőforrások és adottságok helyi koncentrációjának eredményeként jöttek létre, ezáltal jelentős szerepet játszottak már az akkori időben is a területi egyenlőtlenségek további növekedésében. Az eltérések növekedéséhez egy komoly lökést az ipari forradalmak adtak, majd a világháborúk mélyítették el a már jelenlévő, akkoriban is látszó különbségeket.

Az egyenlőtlenségeket nem a piacorientált gondolkodás hozta létre tehát, mint az sokan feltételezik, a kapitalizmus legfeljebb erősíti a gazdasági és társadalmi eltéréseket, de az biztos, hogy mindig is volt és lesz, így tekinthetünk rá úgy, mint nem kívánt szükségszerűség.

Az egyenlőtlenségek kialakulásának legfőbb oka abban rejlik továbbá, hogy a gazdasági és társadalmi folyamatok az időben és térben folyamatosan átalakulnak és átrendeződnek és ezeket a hatásokat elősegíti és tovább gerjeszti a világ globalizációja (Káposzta, 2014).

Az is megállapítható, hogy a területi egyenlőtlenségek megléte természetes dolog, hiszen az eltérő területek, eltérő gazdasági és társadalmi tőkével rendelkeznek, például az országban található vármegyék tekintetében, nincsenek azonos lehetőségek és adottságok. (Faragó, 2016) szerint a földrajzi értelemben vett tér minden pontja különbözik és eltér egymástól, valamint különböző helyeken különböző emberek is élnek, akik az ott fellelhető adottságokat, más-más módon tudják hasznosítani, emiatt a területi egyenlőtlenségeket lehet egyben társadalmi egyenlőtlenségnek is tekinteni.

Ahogy már említettem az egyenlőtlenség egy természetes és szükséges állapot az életünkben, hiszen a világ nem egy zárt rendszer. Egyensúlyi állapottal csak a zárt rendszerek rendelkeznek, melyek sajátossága, hogy nem éri őket külső hatás, így a rendszeren belül található alkotóelemek közötti hatások és különbségek elvesznek, ami egy statikus egyensúlyi állapothoz vezet. Ha a statikus állapot tartósan fennáll, a rendszer teljesen homogén lesz (Nagyné Molnár, 2007). Be kell látni viszont, hogy a világ nem tud egy zárt rendszerben működni.

A területi egyenlőtlenségnek hét különböző dimenzióját különböztetjük meg. Tehát lehet különbség elhelyezkedésben, mennyiségben, minőségben, a rendelkezésben és szerepben, a szerkezetben, kapcsolatokban és a viszonyokban. Ezekbe beilleszthetők és vizsgálhatók az eltérő területek (Nemes Nagy, 1990).

Ha a hazai területi egyenlőtlenségeket vizsgáljuk, nem csupán a fellelhető elérések rögzítse a fontos, hanem hogy egyes térségek miért fejlődnek gyorsabban, míg egyes régiók stagnálnak vagy éppen lemaradnak a fejlődésért folytatott versenyben.

A fejlettségbeli különbségek vizsgálata és értelmezése megköveteli a fejlődés belső logikájának és mozgatórugóinak részletes vizsgálatát. Fejlődés alatt ebben az esetben nem csak egy gazdasági növekedést értünk, hanem egy adott térség gazdasági, társadalmi és infrastrukturális állapotának javulását, melyek végsőképp hozzájárulnak az adott régióban élő emberek életkörülményeik javulásához.

A szakirodalomban alapvetően két fejlődési típust különböztetnek meg: endogén, vagyis belső eredetű és exogén, külső eredetű fejlődés. A két típusú fejlődést általában könnyedén meg lehet különböztetni. Az endogén fejlődési típust Farkas (2002) úgy írta le, hogy ha a fejlődési folyamat a térség belső erőforrásaira támaszkodik, endogén fejlődésről beszélhetünk. Ebbe a körbe sorolhatók a helyi termelési és fogyasztási struktúrák jellemzői, a rendelkezésre álló humán erőforrás, valamint a helyben felhalmozott tudás és tapasztalat.

Az exogén fejlődésnek, tehát a kívülről irányított fejlődésnek több hátránya is lehet. A kívülállók akaratán múló fejlődés gyakorta okoz komoly függést a fejlődést támogató már fejlettebb régióhoz, ezáltal a centrum-periféria viszonyt erősíti. Továbbá, ha a külső támogatás megszakad, az adott térség képtelen lesz a fejlődésre, mivel csak a külső segítségre volt támaszkodva (Farkas, 2002).

Az exogén fejlődés egyik gyakori formája lehet a külföldről érkező tőke és beruházások.

Az ilyesfajta fejlődésért viszont első lépésben tenni kell valamit a fejlődni vágyó területnek is, ez tovább rontja a helyzetet a fejlett és lemaradó térségek között, hiszen, a külföldi beruházások magas és jól képzett humán tőkét igényelnek. Ezen kondíciók kizárólag a jól működő térségekben találhatóak meg, tehát a külföldi befektetők a tőkét olyan területekre csoportosítják melyek már eleve jól teljesítenek, mert hasonló struktúrájú az ellátottság, mint a saját országukban.

A lemaradó térségek ezáltal egy strukturális csapdában vannak, hiszen nem tudnak külföldi befektetőket vonzani, és nem tudnak eredményesen fellépni központi vagy EU-s fejlesztési pénzekért (Brown és szerzőtársai, 2007).

2. Szakirodalmi áttekintés

Az egyenlőtlenségek önmagukban nem „rosszak”, hiszen természetes módon alakulnak ki, csak valamilyen társadalmi jelzőszám tekintetében lehet negatívként leírni őket. A területek közötti egyenlőtlenség súlyos problémákat eredményezhet, amelyek közvetlenül érintik az adott térség lakosságát. Ezekre a problémákra fel kell hívni a figyelmet, emiatt is fontos a témával foglalkozni, ha a figyelem az adott elmaradott térségre összpontosul, akkor nagyobb mértékben és hatékonyabban lehet segítséget nyújtani.

A területi egyenlőtlenség egyik fő okozója a centrum-periféria viszony. Egy területen található gyengeségek és erősségek egyre inkább halmozódnak és erősítik egymást, így alakulnak ki centrum és periféria övezetek.

A centrumokat az alábbi módon lehet definiálni: a területi innovációkat koncentráló, jól prosperáló régiók, földrajzi tekintetben jó, kedvező helyen helyezkednek el. Perifériák: olyan régiók, ahol a kumulatív folyamatok dominánsak lehetnek és beindulhat egy „ördögi kör” az elmaradottság egy a centrumhoz való függőség miatt, amely gerjeszti, erősíti önmagát és ezzel még nehezebb helyzetbe hozza az elmaradott régiót. Tehát a centrum területek egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy innovációk sokaságát lehet ott megfigyelni.

Az innovációk terjedése egy összetett folyamat, ami a gazdasági szereplők viselkedésének megváltozását okozza. A terjedési folyamat három alapvető elem egyesítésével jöhet létre, ezek a vállalatok, környezet és a technológia. E három elem általában a centrumokban található meg megfelelő számban és minőségben. Ezáltal a perifériák súlyos nehézségekkel szembesülhetnek az innovációk elfogadása során, mivel e három elem teremti meg az innováció elfogadásához szükséges korai feltételeket. Térbeli viszonyban feltételezhetjük, hogy ha minél távolabb van egy térség a népesség- és gazdasági tevékenységek koncentrációjától, azaz a centrumtól, annál nagyobb a bizonytalanság, hogy kevesebb innováció jut el odáig. Mindez hozzájárul ahhoz a folyamathoz, hogy a centrumok tartósan az előnyösebb helyzetben maradjanak a fejlődési lehetőségek terén (Shefer, 2011).

A manapság lefolytatott területi egyenlőtlenségek vizsgálata során egyre gyakrabban jelenik meg egy harmadik, speciális térforma is, amely a centrum-periféria viszonyt kiegészíti, a félperiféria. E fogalom főként társadalmi-gazdasági értelemben használatos és azon térségeket jelöli, melyek átmenetet képeznek a centrumok és a perifériák között. Ezen félperifériás térségek olyan területek, amelyek vagy a korábbi domináns centrum pozíciójukat veszítették el, vagy pedig felemelkedtek valamilyen módon a perifériák sorából és elindultak a centrumok irányába.

A félperiférikus területek fejlődési iránya kettős lehet: strukturálisan és funkcionálisan egyaránt közeledhetnek a centrumok irányába, de kedvezőtlen viszonyok esetén visszafelé is fordulhatnak a perifériák felé. Ezen területek sajátossága, hogy egy vizsgált időpontban nem rendelkeznek valamilyen kiugró, az országos átlagtól nagymértékkel eltérő mutatókkal, sem pozitív, sem negatív irányban. Viszont egy hosszútávú elemzéssel előre vetíthető, hogy e térségek megtartják-e a köztes állapotukat, vagy elmozdulnak valamelyik pólus, centrum vagy periféria irányába. Fontos megjegyezni, hogy a kapcsolat a pólusok között sohasem statikus, tehát állandóan változik. Ha az eltérő pólusok közötti eltérés növekszik, azt polarizációnak nevezzük, ha az egyenlőtlenség csökken, a nevéből adódóan kiegyenlítődésnek nevezzük (Nagyné Molnár, 2007).

A különböző övezetek egymással kapcsolatban állnak és kölcsönösen függenek egymástól. A centrum térségnek szüksége van a hozzá tartozó perifériára és fordítva, a perifériának is szüksége van a centrum terület eltartó és segítő erejére.

A centrum-periféria egy összetartozó viszony és állapot, amely hosszú időig együtt fenn tudja magát tartani, viszont a kooperáció csakis közös érdekeltségen alapulhat.

A centrum fejlődéséhez nem szükséges a periféria segítsége, tehát autonóm módon is tud fejlődni, viszont fordítva csak úgy fejlődik a periféria, ha a centrum régióra tud támaszkodni és követni tudja a jó példáját (Nemes Nagy, 1990).

A perifériák fejlődése önállóan nem valósítható meg, hanem gyakran külső erőforrásokat igényel, amelynek a mértéke a nemzeti, illetve az Európai Unió fejlesztéspolitika prioritásaitól és elosztási stratégiájától függ. Az uniós kohéziós politika kiemelt célja, a perifériák segítése és felzárkóztatása. A periféria fogalma viszont rendkívül összetett, amely megnehezíti a felzárkóztatási folyamatot, a fogalom egyszerre tükröz földrajzi, térbeli és fejlesztéspolitikai szempontokat. Az uniós felzárkóztatási politika elsődleges célja természetesen a perifériák segítése, viszont ez a logika az országokon belüli fejlesztési prioritásokat is a városok, tehát a centrumok javára rendezi át. A jelentős regionális különbségek mérséklése a városok segítségével tűnhet hatékonyabbnak, ám ennek következtében a vidéki elmaradott térségek kevesebb külső erőforráshoz jutnak.

Ezt a hiányt a nemzeti szintű fejlesztési politika sem képes egyensúlyba hozni, mivel az gyakran a versenyképesség erősítését célzó törekvést szolgálja (Pálné Kovács, 2021).

A centrum kikényszeríti a perifériák függőségét, intézményei megjelennek a periférián és elszívó hatást keltenek, ez nagyban növeli a centrum hatalmát a perifériával szemben. A gazdasági, politikai és társadalmi hatalmi különbségeken alapuló függési viszonyt Friedman értelmezte először a centrum-periféria modell keretében.

Meghatározása szerint a centrum térségek jellemzően magas fokon urbanizáltak, a népsűrűségük magas, valamint a gazdasági aktivitásuk kiemelkedő, míg a perifériákra az alacsonyabb népsűrűség és a lemaradó gazdasági viszonyok jellemzőek. Felvetése szerint tehát a nagyvárosok az innovációk, a versenyképesség, az infrastruktúra és a jól működő szolgáltatások helyszínei, ellenben a perifériára szorult térségek az alapszolgáltatások visszaszorulásával, munkaerőhiánnyal és egyéb megélhetési nehézségekkel küzdenek, amelyek a fejlődési lehetőségeket jelentősen lekorlátozzák (Oppido és szerzőtársai 2023).

A periférián megjelent intézmények fognak ott döntéseket hozni, ezzel a centrum irányítani is tudja a perifériát, és úgy tudja formálni ahogy saját magának a legjobb. Mivel a hatalmi előnyök előre nem látható tulajdonságokkal rendelkeznek, idővel a perifériákon is megjelennek a centrum általi innovációk és az információ áramlás miatt fejlődni tud a periféria (Káposzta, 2007). A centrum hatalma miatt gyengíteni tudja a periféria gazdaságát, és át tudja szivároztatni a növekedéshez szükséges erőforrásokat.

A perifériáknak meg kell harcolniuk egymással, hogy fejlődni tudjanak, és jobb pozícióba tudjanak kerülni. A centrumoknak nem érdeke a perifériák segítése, felemelése, csak a saját megfelelő pozíciójuk megtartása a cél.

Ezt lehet a gazdaság több szegmensére érteni, mint például: munkaerő, befektetések, vállalkozási kedv, tőke áramlás. Ahhoz, hogy a perifériák előrébb jussanak és fejlődjenek, nem megelőzni kell a centrum térségeket, hanem csatlakozni kell hozzájuk. A centrum-periféria rendszer akkor lesz fenntartható és fejlődőképes mindkét fél részére, ha a kölcsönös előnyökre építenek és nem csak egy alá-felé rendeltségi viszony áll fenn. A fejlődés érdekében továbbá a perifériáknak nem csupán passzív befogadóknak kell lenniük, hanem aktívan részt kell venni a regionális együttműködésben.

A centrum-periféria viszony egy földrajzi elkülönülést is jelent. Általában a centrum területek jobb, kedvezőbb földrajzi fekvéssel rendelkeznek és ez a legfontosabb előnyük a perifériákhoz képest. Már a klasszikus regionális fejlődési elméletek megalkotásakor, 1966-ban Friedman is hangsúlyozta, hogy a központi fekvés, piaci hozzáférhetőség, valamint az infrastrukturális előnyök kulcsfontosságúak a gazdasági szereplők térbeli koncentrációjában.

2.1 Vármegyék bemutatása

Dolgozatom ezen részében a hazai vármegyék helyzetét fogom elemezni, számos szempont alapján. A területi egyenlőtlenséget a NUTS3-as rendszer, tehát az ország vármegyéi és a főváros között szeretném bemutatni.

1. ábra: Magyarország vármegyéi

(Forrás: KSH)

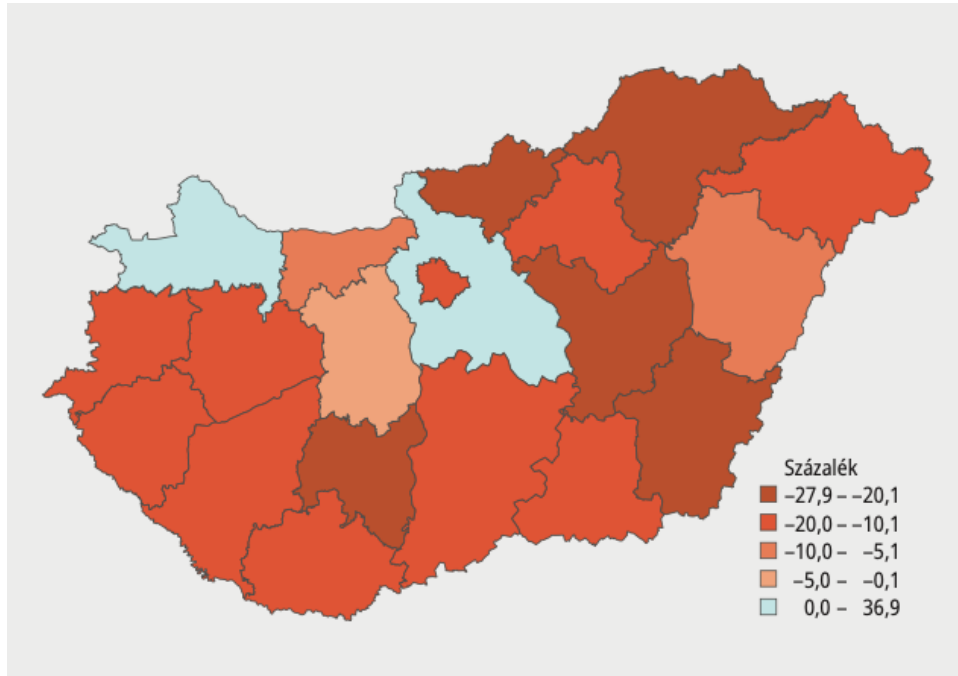
A vármegyék egymáshoz viszonyított helyzete szorosan összefonódik az ország gazdasági és társadalmi fejlődésével. A vármegyei szintű folyamatok és trendek megértése elengedhetetlen a hatékony gazdasági célok kitűzéséhez, valamint segít leküzdeni a társadalmi egyenlőtlenségeket. Az adatok elemzése továbbá segíthet azonosítani a gazdasági fejlődést gátló tényezőket, a munkanélküliséget súlyosbító okokat, a szegénység mértékét és helyi lakosság életét befolyásoló tényezőket.

Az ország teljes területét lefedő 19 vármegye, valamint a főváros között hatalmas eltérések alakultak ki az elmúlt évtizedekben. A gazdasági fejlettség, lakosságszám, népsűrűség, valamint a jövedelmi helyzet különbségeinek a növekedése az évek során egyre markánsabban látszik az országban. Manapság egyre jobban észlelhető egy nyugat-kelet tagoltság is, bár e megosztottság képe sem teljesen egyöntetű. Például a nyugati országrészben található Somogy vármegye fejlődése az utóbbi időszakban lelassult, míg keleten Csongrád-Csanád vármegyében található Szeged nagy mértékben fejlődött.

2.2 Néesség változás

2. ábra A lakónéesség változása Magyarország vármegyéiben 1980 és 2022 között.

(Forrás: KSH Népszámlálási atlasz 2022)

Az ország népessége 1980-ban érte el a csúcát, amikor mintegy 10,7 millió fő élt az országban. Ettől az évtől azonban az lakosság száma folyamatos csökkenésnek indult, ami 2022-re az ország szinte minden térségét érintette. A térképen ábrázolt adatok alapján jól kirajzolódik a népességfogyás országos jellege, ugyanakkor területileg differenciált mértéke. A legtöbb vármegyében negatív értékek olvashatóak le, melyek több helyen is meghaladják a 20%-os csökkenést is. Ezzel szemben növekedés mindössze két helyen figyelhető meg, Pest és Győr-Moson-Sopron vármegyékben.

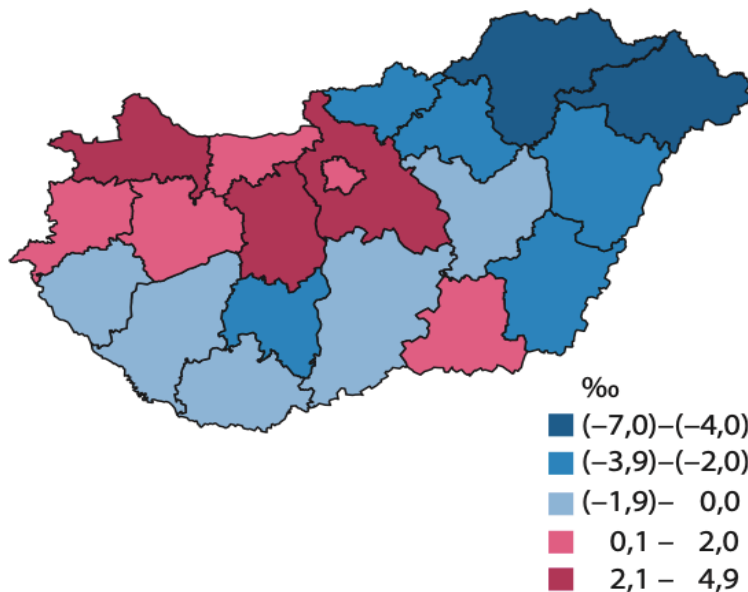
A legsúlyosabb népesség fogyást az északi, keleti és déli periferián található vármegyékben tapasztaljuk. Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben a csökkenés mértéke elérte, valamint meg is haladta a 20%-os értéket. Az itt élők előregedése mellett a termékenységi ráta csökkenése is segítette a népességfogyást.

A Dunántúl nyugati részén, elsősorban Győr-Moson-Sopron vármegyében népességnövekedés figyelhető meg. Véleményem szerint e pozitív változásban is nagy szerepet tölt be az osztrák határ közelsége, a határon túli ingázás lehetősége és a folyamatos nyugati beruházások érkezése. Utóbbi által nem csak a határmenti ingázás miatt vált vonzóvá a vármegye, hanem a gazdaság dinamikus fejlődése miatt az országon belüli vándorlás is ide összpontosult.

A népesség helyzete Fejér és Komárom-Esztergom vármegyékben nem sokat változott, ez részben a kiváló elérhetőségnek és a jó gazdasági mutatóknak tudható be, valamint hasonlóan Győr-Moson-Sopron vármegyéhez, ezen vármegyék is a belföldi vándorlások célpontjai lettek.

3. ábra Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet 2024

(Forrás: KSH Magyarország 2024)

A 3. ábrával a belföldi vándorlási trendet szeretném ábrázolni, 2024-ben. A belföldi vándorlási egyenleg azt fejezi ki, hogy a vizsgált évben hány fő költözött be az adott vármegyébe és onnan hány fő költözött el más hazai területre. Az így kapott különbözetet ezer főre vetítve érdemes vizsgálni, így jobban lehet észlelni a változásokat. A pozitív érték népességyeréséget jelent, tehát többen költöztek be, mint ahányan elhagyták a vármegyét, a negatív előjel pedig az adott vármegye népességvesztését jelzi. A térképen jól látható a területi különbségek markáns mintázata. Az ország keleti felében, különösen az északkeleti vármegyékben erős népesség elvándorlás figyelhető meg. Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben a legrosszabb a helyzet, -7%-os értékkel. Hasonlóan negatív tendencia figyelhető meg a Dél-Dunántúl több vármegyéjében, Somogy és Tolna vármegyében.

A belföldi vándorlások nyertesei egyértelműen a dunántúli vármegyék. Pest és Győr-Moson-Sopron vármegye vándorlási egyenlege volt a legmagasabb. A főváros gyakorlatilag az egész ország lakossága számára egy odavándorlási célterület, bár a kiköltözések száma egyre növekszik.

A fővárosból való kiköltözés az 1990-es évektől már megfigyelhető, de az ezredforduló után erőteljesebbé vált.

A kedvező közlekedési lehetőségek, a városközeli életforma és a jóval kedvezőbb ingatlanárak hozzájárultak ahhoz, hogy a fővárosból elköltöző lakosság Pest vármegyében maradjon.

Az elvándorlásokon kívül számos más problémával is találkozunk. Az egyik közülük a természetes népességfogyás. Akkor beszélünk természetes népességfogyásról, mikor a halálozások száma tartósan a születések száma felett van. Ez fajta népességfogyás az elmúlt években az egész országra jellemző lett.

A termékenységi ráta 1980 óta folyamatosan a népesség fenntartásához szükséges 2,1 érték alatt maradt, ezáltal a születésszám nem tudja ellensúlyozni az öregedő társadalom halálozási rátáját. Az országból való kivándorlás a 2004-es uniós csatlakozás után jóval erősebb lett, különösen a fiatal munkaképes korú népesség körében. Ezen elvándorlás tovább súlyosbította a népességfogyás és az elöregedés problémáját, kifejezetten a periférián található vármegyék esetében.

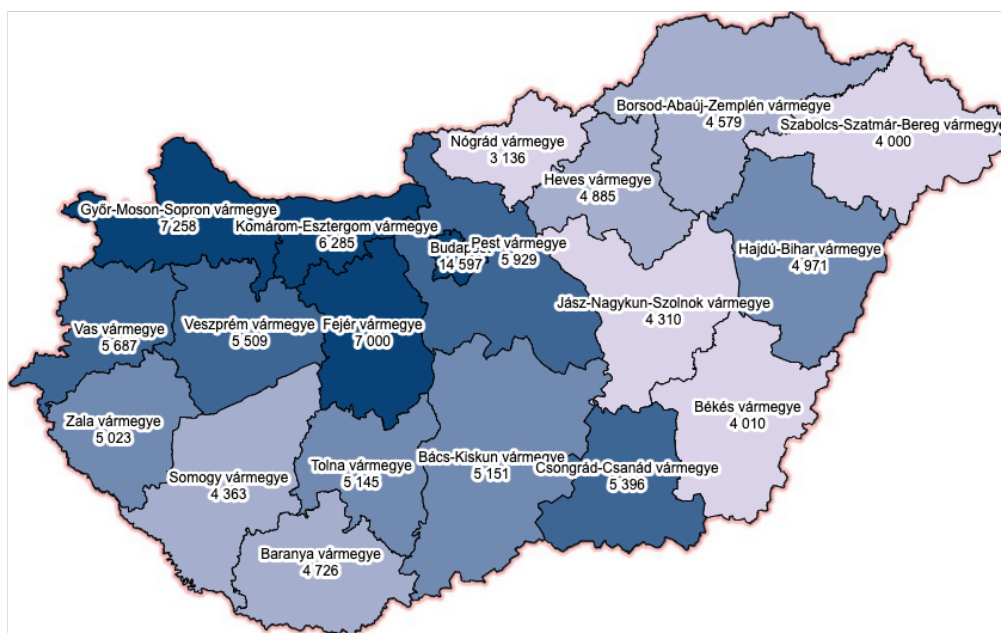
2.3 A főváros és a vármegyék kapcsolata

A demográfiai adatok szoros összefüggésben állnak a gazdasági mutatókkal, teljesítménnyel, különösen a regionális fejlettségi különbségekkel.

A népességcsökkenés területi differenciált mintázata mögött, ahogy már említettem, részben az eltérő gazdasági lehetőségek húzódnak meg. Emiatt is fontosnak tartom az egy főre jutó hazai termék, tehát a GDP vármegyei szintű alakulását megvizsgálni, hiszen a térkép hasonlóan alakul, mint az amelyik a népességfogyást mutatja be.

4. ábra: Egy főre jutó GDP 2022-ben (1000 Forint)

(Forrás: saját szerkesztés TEIR adatok alapján)

Ez a 2022-es évi felmérés megmutatja a szignifikáns eltéréseket az egy főre jutó GDP tekintetében, 1000 forintos mértékben, sötétebb színezéssel vannak ellátva a magasabb értékek. Magyarország térszerkezeti sajátosságai között kiemelkedik a főváros, Budapest dominanciája, amely az ország egypólusú jellegét is adja. Budapest sem népességének nagysága, sem gazdasági, kulturális és politikai befolyása alapján nem összehasonlítható más magyarországi nagyvárosokkal és vármegyékkel. Több esetben a főváros lakossága az egyéb nagyvárosok tízszerese. Bár leegyszerűsítés lenne Magyarországot egyetlen régióként tekinteni, amelyben Budapest jelenti a központot, míg a vidék egésze perifériaként funkcionál, a főváros és a vidék közötti kettősség egyértelműen az ország területi egyenlőtlenségének egyik legfontosabb dimenziója.

Ez az aránytalan központi szerep nem az elmúlt évek hozadéka, hanem nagyjából száz évvel ezelőtt alakult ki, amikor Budapest a történelmi Magyarország szívében és az Osztrák-Magyar Monarchia, a nagyipari kapitalizmus térnyerésének korszakában vitathatatlan vezető központtá vált.

A 19. század közepén, 1850-ben a mai magyarországi terület lakosságának mindössze 4,6%-a élt Budán és Pesten, de ez az arány a századfordulóra 12,6%-ra, 1920-as években az új országhatárok kijelölését követően 15,4%-ra emelkedett. A gazdasági átalakulás, valamint a külföldről beáramló működő tőke és az uniós csatlakozás előtti strukturális átalakítások elsősorban a fővárost és a nyugati országrészeket részesítették előnyben.

Ezek a területek, különösen Budapest és környéke az európai gazdasági térséghez való közelségüknek köszönhetően centrum területekké váltak. Ezzel szemben az ország keleti és déli részei különösen az alföldi és a határmenti vidékek perifériákká váltak. Ezeken a területeken a gazdasági szerkezet átalakulása nem tudott lépést tartani a centrum fejlődésével, a beruházások elmaradtak, a munkaerőpiaci lehetőségek beszűkültek, amely tovább erősítette a lemaradást (Bradley és szerzőtársai, 2005).

Mivel az ország lakossága ahogy már említettem korábban, az 1980-as évek óta folyamatosan csökken, a fővárosé pedig a bevándorlások és az országon belüli odavándorlások következtében növekszik, ez a szám lassú de biztos növekedést mutat és az utóbbi években már 18% körül mozogott (Nemes Nagy, 1990).

Nem meglepő tehát, hogy a legmagasabb értéket a főváros esetében tapasztalunk, 14597 ezer Forintos értékben. A térképről az is tisztán látszik, hogy a legkisebb értékek nagy része az ország keleti részében helyezkedik el, ezeket az értékeket Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, valamint Békés vármegyékben találjuk.

További kirívóan kicsi értéket lehet felfedezni északon, Nógrád vármegyében és délnyugaton Somogy vármegyében. Ezen értékek körülbelül harmad akkorák, mint a fővárosi érték.

Ez arra enged következtetni, hogy a gazdasági fejlettségben igencsak nagy eltérések vannak az ország vármegyéi és Budapest között.

A térkép arra a tényre is következtetni enged, hogy az ország legjobban teljesítő régiója a Győr-Budapest tengely, hiszen látható, hogy a Győr-Moson-Sopron vármegyétől induló tengelyben helyezkednek el a legnagyobb mért értékek. A nyugati vármegyék fejlődési dinamikája főleg az elhelyezkedésből származó előnyöknek köszönhető, de nagy szerepet tölt be a mobilis gazdasági berendezkedés és a lakosság magasabb iskolai végzettsége is. Ezek az előnyök nagyban megkönnyítették a nyugati szomszédos országokból a befektetési tőke beáramlását és az ipar exportorientáltságát (Faluvégi, 2020).

Ha a 2,3,4 számú ábrákat megvizsgáljuk és összehasonlítjuk, arra a következtetésre juthatunk, hogy az 1980-as évek óta azon vármegyékben csökkent jelentősebben a népesség, melyek jóval az országos átlag alatt helyezkednek el egy főre jutó GDP tekintetében a térképeken látható módon.

Ez a már említett országhatáron belüli elvándorlások miatt történhetett meg, hiszen a perifériákból kitörni vágyó családok mindig egy jól prosperáló térségbe költöznek, másodsorban pedig a pozitív népesség változást bemutató vármegyék szinte minden esetben határmentiek, tehát a más országokból érkezőknek is jó választásnak bizonyulhatnak.

2.4 Centrum-periféria viszony az országban

A földrajzi viszonylatban vizsgált centrum-periféria rendszer alapvetően a térelemek lokalizáltságán alapul, azt veszi számításba, amelyben a földrajzi távolságnak nagy szerepe van. Ezen feltevéssel élve, a centrum rendkívül jó földrajzi elhelyezkedéssel rendelkezik, míg a periféria egy külsőbb zónát jelöl. A fejlettségi centrum-periféria viszony alapja pedig a fejlett területek, ezen esetben a főváros és az elmaradottabb területek, az ország többi része.

A rendszerváltást követően hazánkban jelentősen megemelkedtek a területi különbségek.

Hazánk egy tökéletes példája a központi magnak is, mind földrajzi tekintetben, mind közlekedési tekintetben, hiszen az országban található autópályák sugarasan körülveszik Budapestet, ezzel erősítve ezt a központi hatást (Horváth, 2007).

A felismerés, hogy az egyes városoknak, vármegyéknek a fejlettebb területhez, jelen esetben a fővároshoz mért távolsága rendkívül fontos, nem újkeletű.

Von Thünen már az 1820-as években távolsághoz kötötte a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségét és így határolt le különböző eltérő zónákat, majd Marshall 1920-ban a térbeli közelségből adódó externáliákkal foglalkozott Angliában.

A gazdaság és a távolság összefüggését tehát már az ezredforduló előtt is felfedezték és vizsgálták.

Ezen távolságokat a legegyszerűbben közúton, autópályák segítségével lehet áthidalni. A regionális gazdaságtan szerint szoros összefüggés és kölcsönhatás figyelhető meg a közúti közlekedési feltételek alakulása és az adott térség gazdasági helyzete között.

Az autópályák hazánk gazdasági életében rendkívül fontos szerepet töltenek be. (Lieszkovszky, 2005) szerint az autópályák pontszerűen fejtik ki a hatásukat és a szerepük az egyes térségekben teljesen más súllyal hat. Vannak területek, melyek számára már nem jelent területi és gazdasági előnyt egy autópálya kiépítése, habár hazánkban az egyik legfontosabb regionális fejlesztendő tényező az autópályák építése, bővítése és korszerűsítése. Az újonnan induló vállalatok telephely választásaiknál is rendkívül fontos szerepet játszik az autópálya megléte.

Egy vállalat minél közelebb szeretne kerülni a gyorsforgalmi utakhoz, hiszen rengeteg előnye származhat belőle.

Az a vállalat, amely közel helyezkedik el az autópályához, időt és pénzt is tud spórolni a szállításon, hiszen hazánkban a közúti szállítás a leggyakoribb és az pedig autópályai idénybevételével a leghatékonyabb és a leggyorsabb. Az autópályai elhelyezkedése az országban rendkívül fontos, nem mindegy, hogy az ország nyugati vagy inkább a keleti részén helyezkedik el. A kelet-magyarországi vármegyéket összeköti a nyugati határral, ezáltal nagy segítséget ad, hiszen könnyebben elérhetőek az ottani piacok is. Ez a jelenség a fővárosnak is igen kedvező, hiszen az ország keleti vármegyéiből a nyugati határ az autópályák elhelyezkedése miatt csak a főváros érintésével közelíthető meg és az áthaladó forgalom élénkítheti a város gazdaságát is (Egri és Kőszegi, 2020).

Az autópályák legfőbb előnye az elérhetőség javítása az adott országrészben. Nagyban hozzájárulnak a versenyképesség növeléséhez, hiszen ha egy régió vagy vármegye könnyen elérhető, ott az áruk, szolgáltatások és a munkaerő is könnyen és költséghatékonyan áramlik, ezzel nagyban elősegítik az adott gazdaság fejlődését. Az autópályák fejlesztése egyenlőbb lehetőséget biztosít a periférián található területeknek is, hiszen ha bekapcsolnak egy elmaradott térséget az autópályák rendszerébe, csökkennek a földrajzi távolságból származó hátrányok és lehetőség nyílik új beruházásokra, valamint fejlesztésekre.

Az autópályák befektetésösztönző hatással is bírnak, amely kulcsfontosságú az adott térség fejlődésében.

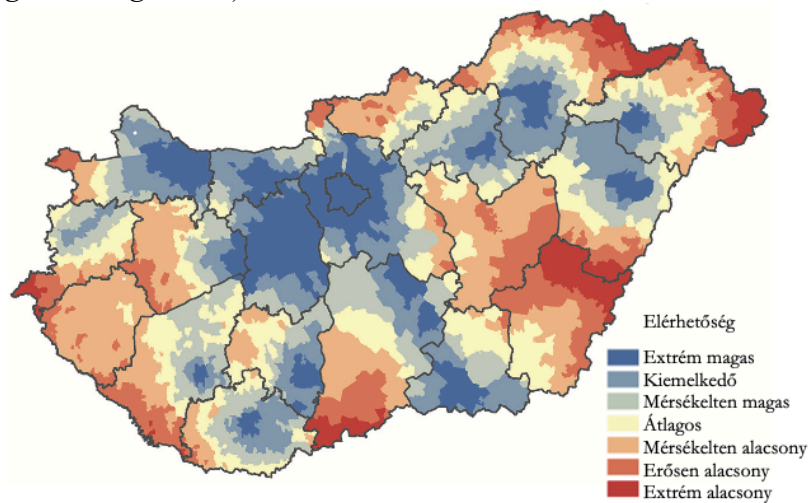
A jól kiépített közlekedési infrastruktúra vonzza a belföldi és külföldi befektetőket, hiszen a szállítás költségcsökkentő hatásán túl hozzájárul a piacok eléréséhez, és újabb piacokra való bejutáshoz is. A lakónépességre is pozitív hatással van, az alapvető szolgáltatások, mint például az oktatás, egészségügy könnyebben elérhetővé válnak.

Környezetvédelmi szempontból is fontos szerepet töltenek be az autópályák. A jól megtervezett gyorsforgalmi utak csökkenthetik az áthaladó forgalmat a településeken, ezzel egyidejűleg csökkentve a zajszennyezést és a légszennyezést is.

Továbbá, ha csökken a városokban kialakuló forgalom, az ott lakók el tudják kerülni a zsúfolt városi területeket, könnyebben tudnak eljutni a munkahelyükre ezzel javul az életminőségük is. A következő két térképpel az országban található autópályák helyzetét és az autópályák által generált magasabb elérhetőségi faktort kívánom bemutatni.

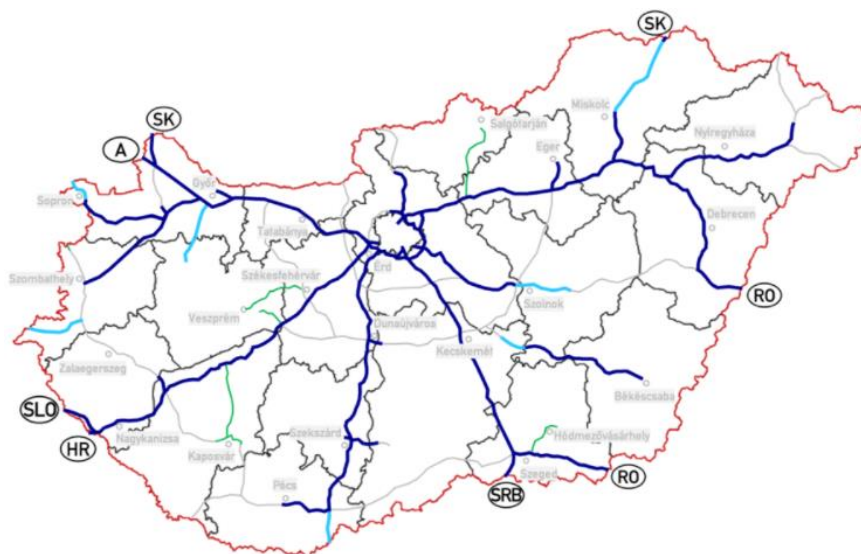
5. ábra: Az elérhetőségi faktor az országban 2016-ban

(Forrás: Egri-Kőszegi, 2020)

6. ábra: Hazai autópályák 2023-ban

(Forrás: mesterandras.hu)

A két ábra kiválóan tükrözi a hazai helyzetet. A vármegyék elérhetősége nagyban függ az autópályák kiépítettségétől és nagy eltéréseket lehet felfedezni.

Az autópályák mentén kiemelkedő és extrém magas értéket lehet tapasztalni, viszont ahol nincs a közelben gyorsforgalmi út, az ottani régiók helyzete sokkal rosszabb, erősen alanyon, valamint extrém alacsony az elérhetőség.

A legjobban elérhető vármegyék között szerepel Pest, Győr-Moson-Sopron, valamint Fejér vármegye, az elérhetőség még Veszprém, Bács-Kiskun és Csongrád-Csanád vármegyékben is kiemelkedő.

A legalacsonyabb elérhetőséggel pedig Zala, Somogy, Békés, valamint Jász-Nagykun-Szolnok vármegye rendelkezik.

Az tehát kijelenthető, hogy azon vármegyék, ahol az autópályák kiépítettségé jobb, dinamikusabb gazdasági fejlődést mutatnak, mint az elzártabbak.

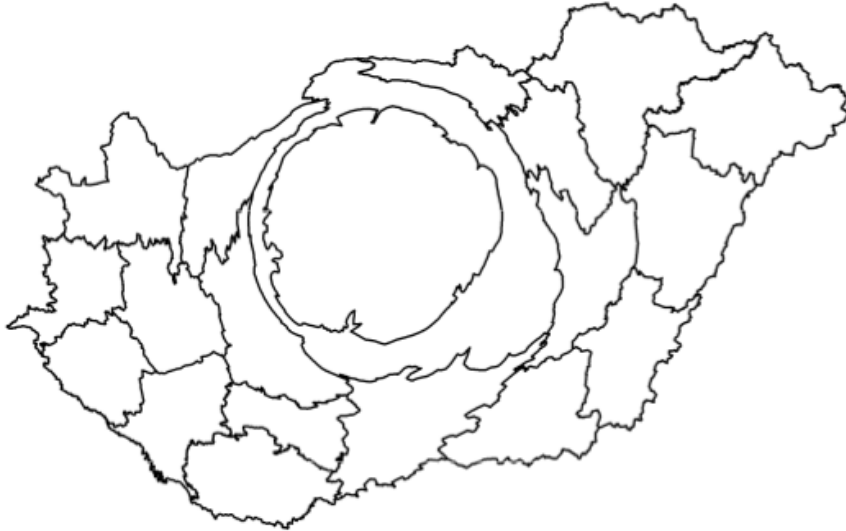
Melyek a legjobban teljesítő és a legnagyobb problémával küzdő térségek az országban?

A hátrányos helyzetben lévő régiók vizsgálatakor vissza kell térni a centrum-periféria kapcsolathoz melyben a jobban teljesítő régiót, centrumnak, a hátrányos helyzetűt pedig perifériának nevezzük. Az eltérés több okból is származhat, ahogy már fentebb is említettem, lehet elhelyezkedésből adódó, fejlettségi, valamint társadalmi és hatalmi. Ezt a logikát követve a perifériák több szempontból lehetnek hátrányos helyzetűek.

A hazai fejlettségi eltérések vizsgálata többdimenziós térbeli sajátosságokat mutat meg, melyek eltérő területi szinteken érvényesülnek. A vármegyék közötti eltéréseken túl a fejlettségbeli különbségek megnyilvánulnak egy erőteljes főváros-vidék viszonyban, nyugat-keleti lehatároltságban, valamint régiókon belüli fragmentációkban. A főváros-vidék kettőssége a területi tagoltság legszembeötlőbb eleme, mely egy, az országot kívülről szemlélőnek is azonnal feltűnik. Ezen logikát követve igazából az országot már úgy is lehetne jellemezni, hogy Budapest és annak agglomerációja, bár ez a felvetés nem teljesen fedi valóságot (Nemes Nagy és Tagai, 2009).

7. ábra: Magyarország megyéi és fővárosa 2006-os népességszám arányában

(Forrás: Nemes Nagy-Tagai, 2009)

Ez a térkép torzítva szemlélteti az ország vármegyéit, a 2006-os népességszám arányában. A térkép úgy ábrázolja a vármegyéket, hogy a több lakossal rendelkezők nagyobbak, a kevésbé lakottak pedig kisebbnek látszódnak. A térkép legszembeütőbb vonása, a főváros nagysága. A torzított, felnagyított kép majdnem az ország felét betakarja, így hűen szemlélteti Budapest országos szinten vett kimagasló nagyságát. A Közép-magyarországi régió, különösen Pest vármegye szintén nagy felületet tesz ki a térképen, ami hasonlóan az egyenlőtlen népességmegoszlást hivatott bemutatni.

Ezzel szemben a kevésbé sűrűn lakott régiók, mint például Somogy vagy Zala vármegye a tényleges méretükhöz képest jelentősen összenyomódtak.

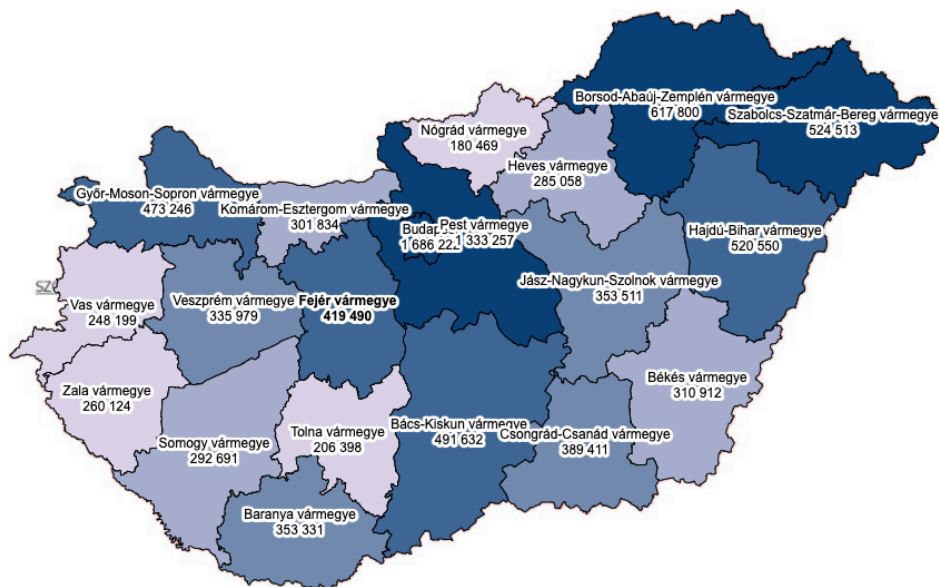
A térkép jól szemlélteti továbbá a keleti és délnyugati országrész egyre elnéptelenedő vármegyéit, valamint a felborult demográfiai egyenlőséget.

Napjainkban a trend tovább fokozódott, az ország lakosságának körülbelül 18%-a él ma Budapesten (KSH adatok alapján).

A 8. ábrán a 2023-as lakosság számot ábrázoltam, a sötétebb színek jelölik a nagyobb értékeket.

8. ábra: A vármegyék és Budapest lakossága 2023-ban

(Forrás: saját szerkesztés TEIR adatok alapján)

A 2023-as adatok tovább romlottak a 2006-os adatokhoz képest. 2023-ban a főváros lakossága meghaladta a 1,5 millió főt. A legnépesebb vármegye Pest vármegye volt 1,3 millió fővel, azt követve pedig Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye következik 617 ezer fővel, a legalacsonyabb számot pedig Nógrád vármegye adta 180 ezerrel. A tény, hogy az ország rendkívül főváros központú, tovább erősödött.

2.5 Az egy főre jutó GDP alapú elemzés és a vármegyék összehasonlítása

Az egy főre jutó bruttó hazai termék fontos mutató, amely számos lényegi információt nyújt az ország állapotáról, valamint a gazdasági helyzetéről és berendezkedéséről. A bruttó hazai termék összegét elosztja a vizsgált terület lakosságával, így megmutatja, hogy átlagosan mennyi termelés, fogyasztás és jövedelem jut egy-egy lakosra.

A regionális gazdasági teljesítmény térbeli mintázatának vizsgálata, azon belül is a konvergencia, felzárkózás és polarizáció kérdésköre folyamatosan a kutatók és a szakpolitikai döntéshozók érdeklődésének a fókuszában áll. Az Európai Unió regionális politikája szintén kiemelt figyelmet fordít ezen tényezőkre.

Fontos megjegyezni, hogy a GDP alkalmazása a területi egyenlőtlenségek mérésében korlátokba ütközik.

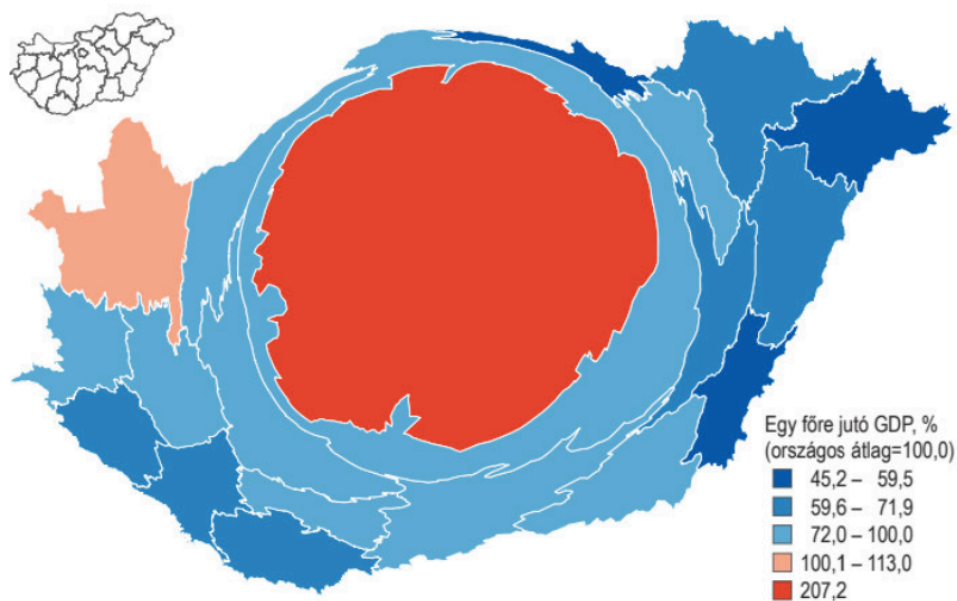
Ez különösen akkor jelenik meg amikor alacsonyabb területi szintekre összpontosítunk, mivel a GDP kevésbé alkalmas a gazdasági teljesítmény általános mérőszámaként (Vida, 2023).

Ezen kívül egyéb torzításokat is tartalmaz az egy főre jutó GDP, például nem mutatja be az adott terület jövedelmének társadalmon belüli eloszlását.

A vármegyék között jelentős, különbségek figyelhetők meg, melyek a földrajzi, valamint gazdasági eltérésekre vezethetők vissza.

9. ábra Egy főre jutó GDP az országban

(Forrás: KSH Tér-Kép 2021)

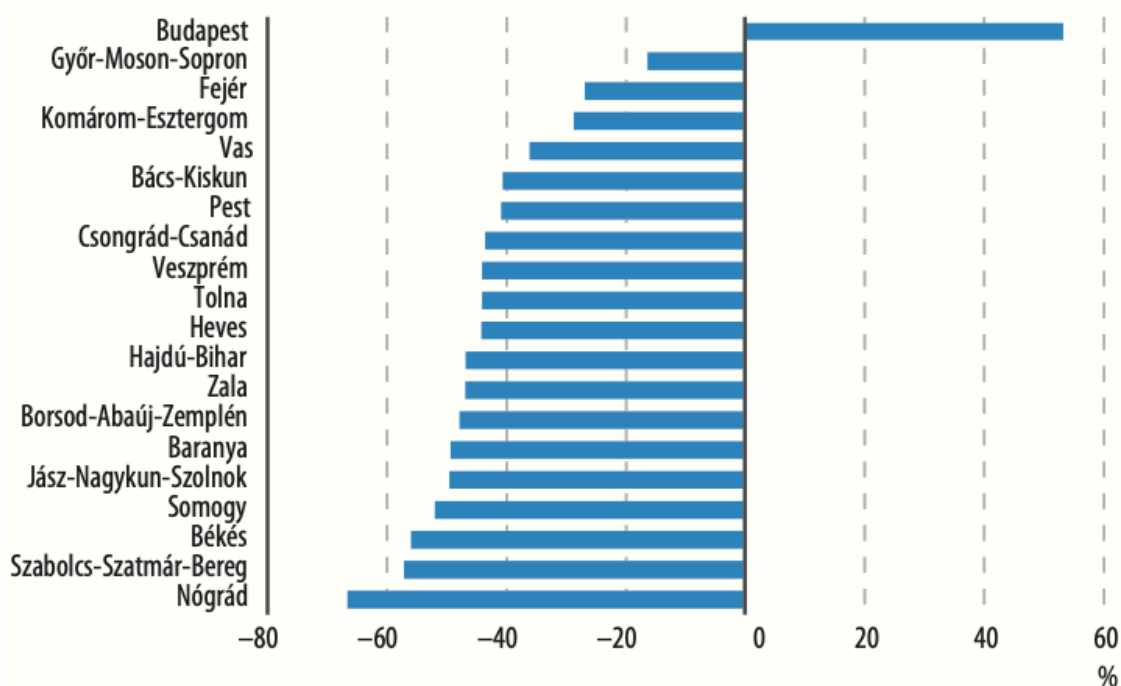

Ahogy már fentebb is említettem, hazánk gazdasága az utóbbi évtizedekben meglehetősen főváros centrikussá vált. A KSH Tér-Kép című 2021-es kiadványa rávilágított a tényre, hogy a 2020-as évben a bruttó hazai termék, azaz GDP 37%-a Budapesten, és további 11%-a Pest vármegyében koncentrálódott. A többi vármegye az 1-6%-át adta a gazdasági teljesítménynek. Az ábrával ezt a tényt szeretném alátámasztani. Egy főre jutó GDP szerint vannak ábrázolva a vármegyék, és leolvasható, hogy a főváros 207%-ot teljesít, tehát az országos átlag kétszerese, amely messze a legkiemelkedőbb.

A második helyen Győr-Moson-Sopron vármegye szerepel, körülbelül 100%-os értékkel. Utána a fővárost körülvevő agglomerációk és Pest vármegye következik, melyek értéke 72 és 100% között mozog. Ez azt mutatja, hogy Budapestet körülvevő régiók is viszonylag fejlettek, de már jelentősen alacsonyabb egy főre jutó GDP értékkel rendelkeznek, mint maga Budapest. A legrosszabban teljesítő vármegyék közé pedig Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád vármegyét lehet sorolni. Ezekon a területeken az ipar és a szolgáltató szektor kevésbé fejlett és jócskán el van maradva az amúgy egyébként sem magas országos átlagtól.

10. ábra: Az egy főre jutó GDP eltérése az uniós átlagtól 2020-ban

(Forrás: KSH Tér-Kép 2021)

Ezen táblázat jól szemlélteti, hogy az ország vármegyéi mennyire le vannak maradva az EU-s átlaghoz képest, valamint az egy pólusú gazdasági modellt is tükrözi.

A felmérés egy évvel a világjárvány kirobbanása után készült, emiatt torzulhat a kép, de véleményem szerint így is megfelelően mutatja be az ország vármegyéinek helyzetét.

Egyetlen régió, azaz egy város emelkedik ki a pozitív oldalon, a főváros, az összes hazai vármegye, meglepően Pest vármegye is messze az uniós átlag alatt teljesített a 2020-as évben. Budapest kiemelkedik a közel 60%-os pozitív eltéréssel. Győr-Moson-Sopron és Fejér vármegye áll a leközelebb az uniós átlaghoz, de még ezen, az országos átlaghoz mérve kiemelkedően jól teljesítő vármegyék esetében is negatív eltérést tapasztalunk.

A vármegyék többsége jelentős lemaradást mutat, átlagosan 20-60%-kal vannak elmaradva az EU-s átlagtól. A 10 legrosszabban teljesítő vármegye közül 8 az ország keleti felében helyezkedik el ez alól csak Zala és Vas vármegye a kivétel. A legrosszabb eredményt Nógrád vármegye produkálta, amely több, mint 60%-os lemaradást mutat.

2.6 A lemaradó térségek vizsgálata

A regionális különbségek kérdése a világ számos országában és hazánkban is meghatározó problémát jelent. Ebben a fejezetben a hazai lemaradó térségeket különös tekintettel a rossz helyzetben lévő vármegyéket fogom bemutatni és kitérek a lemaradáshoz vezető okokra is.

Az elmaradt térségek az ország gazdasági és társadalmi szerkezetének érzékeny és gyenge pontjait mutatják meg, hiszen ezen területeken gyakran halmozódnak a szociális hátrányok, gazdasági elmaradottságok és infrastrukturális hiányok.

Azok a lemaradó vármegyék, melyek elmaradnak a gazdasági, szociális, valamint infrastrukturális hazai átlagtól nagy kihívást jelentenek a fenntartható fejlődés szempontjából. Ezen területek fejlesztése nem csak az ottani lakosok érdekét szolgálja, hanem az egész országra pozitív hatással lenne, javulna a gazdasági stabilitás, a fenntarthatóság, és a versenyképesség is. A téma fontosságát az is mutatja, hogy a vármegyék eltérő teljesítményét már több évtizede kutatják és a területi elemzések egyre nagyobb jelentőségének köszönhetően a fejlettség mérésének módszerei az elmúlt évtizedek során folyamatosan átalakultak. Ezen változások a globális gazdasági és társadalmi folyamatokhoz, trendekhez valamint a statisztikai adatgyűjtés és adatbázisok fejlődéséhez igazodtak. (Komarek, 2019)

Az 1980-as évek végétől hazánkban egyre jelentősebbé váltak a jövedelmi különbségek mind regionális mind vármegyei szinteken. Az 1990-es években ez a folyamat csak tovább erősödött, hiszen egyre több magánvállalkozás jött létre és az államháztartási rendszer is átalakult. Az évtized közepétől a vármegyék közötti különbségek tovább fokozódtak és közben az országos szintű jövedelmi különbségek is tovább nőttek (Major és Nemes Nagy, 1999).

Hazánkban a területi fejlettségbeli különbségek fokozatosan alakultak ki, viszont véleményem szerint két fő eseményt lehet kiemelni, a rendszerváltást és az Európai Unióhoz való csatlakozást, melyek a különbség kialakulását nagyban felerősítették és felgyorsították. Ezen okok miatt az elmúlt években szükség volt olyan elemzésekre, amelyek megmutatják, hogy milyen változások következtek be hazánkban.

2.7 A lemaradás okai

Ha a lemaradás okait szeretnénk vizsgálni újból vissza kell térnünk a centrum-periféria viszonyhoz. (Baranyai, 2004) gondolatai szerint kétféle perifériát különböztetünk meg, belső és külső perifériát.

A belső perifériák olyan kiterjedt térségek, melyek az ország belső területein helyezkednek el és az átlagnál hangsúlyosabban hordozzák magukban a hátrányos helyzetből fakadó problémákat és negatív hatásokat. A belső perifériákra jó példa Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, valamint az ország nyugati felén elhelyezkedő Somogy vármegye is. A külső perifériákra a határmentiség jellemző. Az ma már tény, hogy a határmenti periférikus területek a Trianoni békeszerződés után jöttek létre. A határok átrendezésével új megyék kerültek ki az ország szélére és elmaradott, rurális területek alakultak ki. Erre egy kiváló példa az egész Észak-alföldi régió és az ott található vármegyék. Ma főleg azok a régiók számítanak perifériáknak, melyek az ország elmaradott régióinak is a szélén helyezkednek el.

Ezeken a területeken gyakran hátrányos, de sokszor halmozottan hátrányos helyzetű településeket, településcsoportokat találunk, így emiatt a perifériák összeérnek egymással (Baranyai, 2004).

Lemaradó térségek viszont nem csak a perifériákon alakulhatnak ki, annak ellenére, hogy általában ott találkozunk gyakran a lemaradáshoz vezető okokkal.

Az elmaradottságot nem csak a hátrányos földrajzi elhelyezkedés és a rurális jelleg határozza meg, hátrányuk gyakran strukturális eredetű, amelyet az eltérő történelmi fejlődési pályák, intézményi gyengeségek és a demográfiai hanyatlás okoz (Hansmeier és szerzőtársai 2025).

2.8 Az elmaradott területek jellemzői

Egy adott lemaradó területnek rengeteg negatív tulajdonsága és hozadéka van, amely kihat az ott élők életére. Az elmaradottságot (G.Fekete, 2006) 6 negatív tényező megjelenésével írja le: elszigeteltség, demográfiai egyensúly felbomlása, gyenge térségi jövedelem termelőképeség, szükségletek kielégítésének akadályai, az alacsony foglalkoztatottság és a környezeti erőforrások alacsony vagy túlzott kihasználása. A felsorolt tényezők egymással kölcsönhatásban vannak, erősítik egymást és így tud beindulni az ördögi kör, amely az adott kisebb-nagyobb területi egység lemaradását okozza.

A nem előnyös földrajzi elhelyezkedést esetünkben hívhatjuk elszigeteltségnek is.

Ez a jelenség leegyszerűsítve azt jelenti, hogy az adott területen nem épültek ki a kornak megfelelő közlekedési lehetőségek.

Például a főbb vasútvonalak nem érintik az adott településeket, az autópályák, főbb autóutak messze vannak, nehezen megközelíthetőek, a közutak pedig nem megfelelő állapotban vannak. Ezeken a területeken a tömegközlekedés nem elég sűrű, és nem korszerű, ezáltal nem látja el megfelelően a feladatát.

Az elszigetelt településcsoportok közül sok zsákfalunak számít, tehát nincs áthaladó forgalom, emiatt megszűnik a forgalom pozitív vonzata és lassul a gazdaság is. Az elszigeteltségnek létezik egy másik formája, amely az információáramlás lelassulását, vagy hiányát jelenti. Az adott földrajzi egységek nincsenek ellátva megfelelő mobil lefedettséggel, az internethozzáférés korlátozott, telefonhálózat nincs, vagy csak nagyon későn épült ki.

Ezen csatornák rossz állapota vagy hiánya okozza a teljes elszigeteltséget. A települések lakói nehezen jutnak információhoz, és nehezen, vagy csak későn értesülnek az aktuális hírekről is (G.Fekete, 2006).

A legsúlyosabb elmaradottsági tényező talán a demográfiai egyensúly felbomlása, mivel a demográfiai folyamatok a területen az összes tényezőre hatással vannak.

Az egyensúly felbomlását úgy kell érteni, hogy öregedik a társadalom, nincs képzett munkaerő, amely eltudná tartani az idősebb generációkat. Ez a jelenség több további problémát is okoz. A szegényebb településeken élő családok felbomlanak. A fiatalabb generáció elköltözik nagyobb városokba, vármegyeszékhelybe, ahol jobbak a munkalehetőségek és az infrastrukturális ellátottság.

Az ott maradt idősebb generáció már nem tud elég jövedelmet kitermelni, így a szegénység tovább fokozódik. Az a tény, hogy a fiatalabbak elhagyják az adott települést családon belüli feszültséget is okozhat, ami a kihat a családtagok kapcsolatára is.

Azok a fiatalok, akik ott maradnak, alacsonyabb képzettségi szinttel rendelkeznek és motiválatlanok. Ezen fiatalok körében gyakori az alkoholizmus, amely egy rosszabb életszínvonalat eredményez, és tovább súlyosbítja a helyzetet. Az ott élők egészségi állapota folyamatosan romlik, és mivel „rendes” munkavállaló fiatalok nincsenek, tovább öregedik a társadalom.

Ezen a problémával küzdő települések körében gyakran megjelenik a szelektív bevándorlás is, mely további konfliktusokat is előidézhethet és a leszakadás egyre súlyosabb lehet.

A térségbe újonnan beköltözők között nagy számban találunk roma családokat.

A családok gyakran egy másik hasonlóan elmaradott térségből próbálnak kiutat találni, és emiatt költöznek be az adott településre vagy pedig az etnikai megkülönböztetés elől akarnak menekülni és egy olyan településre költözni, ahol már megjelentek a hasonló etnikumok. Úgy látják, hogy ott olcsóbbak a megélhetési lehetőségek, mint például az ingatlanok vagy a telkek.

Ezzel a tendenciával az a probléma, hogy ha már alapból egy szegény sorsú család költözik oda, nem hogy fellendíti az ottani életet, gazdaságot, hanem talán hátráltatja is azt.

Ők gyakran az etnikumra jellemző gyorsabb biológiai reprodukcióval rendelkeznek, tehát folyamatosan termelik újra a szegénységet és az elmaradottságot (G.Fekete, 2006).

Ezen településeken az utak szerepe egyoldalúvá válik, mivel elsősorban kifelé vezető lehetőséget biztosít az ott élőknek. Ennek következtében a szegénységnek egy földrajzi koncentrációja alakul ki, amely gyakran együtt jár egy etnikai koncentrációval is. A demográfiai folyamatok az összes többi környezeti tényezőre negatív hatással lehetnek. A már említett képzett munkaerő hiánya nagyban gyengíti a vállalatok versenyképességét az adott területen, amely a kihat a vállalkozási kedvre, amely a munkalehetőségek hiányát idézi elő. Ezzel párhuzamosan alacsony marad a régió tőkemegkötő képessége, ami azért nagy probléma, mert ha az adott régió nem tud elég tőkét bevonni, csökkennek a beruházások, nem települnek oda cégek, így a munkalehetőségek folyamatosan tovább csökkennek (Káposzta, 2014).

Az alacsony térségi jövedelemtermelő képességet, valamint a tőkehiányt és az alacsony gazdasági teljesítőképességet gyakran jelölik meg úgy, mint a felzárkózás legnagyobb akadálya. A felzárkózás elkezdéséhez nagy mennyiségű tőkére lenne szükség, de ez az adott térségben, a már fentebb is említett okok miatt nem termelődik meg.

A lemaradó térségek gyakran nem rendelkeznek megfelelő befogadóképességgel sem, az externálisan kifejlesztett technológiák vagy innovációk átvételéhez. A helyben található gazdaság alapja szűk, és korlátozott megújulási potenciállal rendelkező hagyományos iparágak uralják (Hansmeier és szerzőtársai, 2025).

Nagyvállalatokat nem igazán találunk, mivel gyenge vagy egyáltalán nincs üzleti környezet, fejletlen az infrastruktúra és a munkaerő képzetlen.

Ha mégis odatelepül egy nagyobb vállalat, az ott megtermelt tőkét onnan kivonja, mivel a helyi piac nem teszi lehetővé, hogy ott nyereségesen működjön a vállalat, nem ott fogja piacra vinni a termékeket, ezáltal nem járul hozzá a helyi vállalkozások fellendítéséhez.

A helyi kisebb vállalkozások pedig nem tudják kellőképp foglalkoztatni az ott lakókat és munkával ellátni őket, valamint az ottani szűkebb piacon sem teljesítenek jól és külső piacokra képtelenek betörni. Ezen okok miatt az elmaradt térségek nem képesek jól hasznosítani a külső segítségeket sem. A helyi, nem prosperáló piac miatt a helyben lakók a szükségleteiket egyre nehezebben tudják kielégíteni, ebben nagy szerepet játszik az infrastruktúra alacsony színvonala is. A szükségletek kielégítésében nagy akadályt jelent továbbá a családok kevés bevétele, valamint az elenyésző támogatások.

A nagymértékű munkanélküliség miatt a családok csak a segélyekre tudnak támaszkodni és nem tudják megtermelni a megélhetéshez szükséges jövedelmet.

Az elmúlt évtizedekben sokat változtak az ott lakók, megjelent a több generációs munkanélküliség. Ez azt jelenti, hogy ha egy gyermek úgy nő fel, hogy azt látja példaként, hogy szülei és nagyszülei is elfordultak a munkától, tehát nem dolgoznak még, ha képesek is lennének rá, ezt a mentalitást fogja követni, és nem fog szerepet vállalni a munkaerőpiacon. Ezt csak új munkahelyek létrehozásával és megfelelő oktatással lehet kiküszöbölni. Az alacsony bérek és állami juttatások miatt az ilyen hátrányos helyzetben lévők az alapszükségleteiket is nehezen tudják kielégíteni, beleértve ebbe a mindennapos étkezést, esetleges fűtést, lakhatást.

Az elmaradt területek gyakran remek természeti adottságokkal rendelkeznek, mégsem használják ki azokat, igazából ez az egyedüli olyan érték, amelyet az adott terület fel tud mutatni. A természeti kincsek a térség szempontjából rendkívül hasznosak lehetnének, ám a gyakorlatban sokszor nem sikerül hasznosítani, vagy pedig túlzottan próbálják kiaknázni.

Valós értéké csak akkor válik, ha felismerik, megbecsülik és foglalkoznak vele és megtalálják azt a módot, amellyel a legjobban lehet azt hasznosítani, kár okozás nélkül (G.Fekete, 2006).

Napjainkban az elmaradott térségek természeti kincsei nincsenek hasznosítva, ez sokszor inkább szerencse, mint kudarc, hiszen az ott élő emberek nincsenek tisztában a környezetvédelmi kérdésekkel és lehet, hogy több kárt okoznának, mint hasznot.

3. Alkalmazott módszerek

A dolgozatom, valamint a kutatás során az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) segítségét vettem igénybe. A TEIR egy sokoldalúan alkalmazható adatbázis, amely kifejezetten a hazai területi és gazdasági folyamatok, valamint adatok nyomon követésére és azok lekérdezésére szolgál. Az adatbázis legnagyobb előnye, hogy hivatalos és naprakész adatokkal dolgozik, melyeket állami szervek, mint például a Központi Statisztikai Hivatal és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szolgáltatnak.

Ez kiemelten fontos, hiszen az adatok így objektívak és könnyen visszakövethetőek. Másik nagy előnye, ami miatt jól használható rendszer az, hogy a statisztikai adatok részletesen és széles körben elérhetőek, valamint a TEIR lehetőséget ad arra is, hogy különböző szinteken lehessen az országos adatokat lekérni például: országos, vármegyei, járási vagy akár település szintű adatokkal is lehet foglalkozni. Továbbá előnye még az adatok részletes vizualizációs lehetősége. Több fajta térképet, diagramot és egyéb szemléltető ábrákat lehet könnyedén létrehozni.

A TEIR rendszere mellett a kutatásom során a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatait választottam alapvető forrásként, mivel a szervezet hazánk hivatalos statisztikai szolgáltatója, átfogó és részletes adatbázissal rendelkezik, amelyeket könnyen el lehet érni. A KSH által készített adatok, táblázatok egységes módszertan alapján készülnek, ezzel biztosítják a térbeli és időbeli összehasonlíthatóságot. Ez kifejezetten fontos a munkanélküliségi ráta vizsgálatokor, mivel a mutató adatait több vármegyére, több éven keresztül vizsgáljuk és csak akkor lesznek pontosak, ha közös alapon nyugszanak.

A KSH használata mellett szól az is, hogy adatbázisai tudományos kutatásokra is megfelelőek, rendszeresen aktualizálva vannak, nyilvánosak, valamint rendszeresen tartalmazzák az adatokat. Ez tette lehetővé számomra, hogy a vármegyéket alaposan tudjam vizsgálni, több mutató segítségével.

A hazai 19 vármegyét szükségesnek tartom egy adott mutató alapján leszűkíteni, mivel, ha kevesebb vármegyére végzem el a vizsgálatot pontosabb eredményt tudok bemutatni, így hat vármegyét fogok vizsgálni, a három legmagasabb, valamint a három legalacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkezőket. A vármegyéket összehasonlító elemzéssel vizsgálom. A munkanélküliségi rátát azért választottam, a vármegyék szelekciójához mert véleményem szerint ez az egyik legfontosabb mutatója a térség gazdasági fejlettségének, valamint munkaerőpiaci helyzetének.

Továbbá ezen mutató kiválóan tükrözi az adott térség életszínvonalát és az országban elfoglalt helyzetét is. A két szélsőséges pólus összehasonlítása lehetővé teszi a regionális különbségek és az egyenlőtlenségek könnyebb vizualizálását és megértését. A legmagasabb munkanélküliségi rátával rendelkező vármegyék vizsgálata megmutatja, hogy milyen események és tényezők járulnak hozzá a munkaerőpiaci nehézségekhez és hátrányokhoz, míg az alacsony értékkel rendelkező vármegyék jó példával szolgálnak a sikeres gazdasági és társadalmi struktúrák megteremtéséhez. A fentiek miatt a szélső értékek kiválasztása és bemutatása módszertanilag is indokolt.

11. ábra: A vármegyék munkanélküliségi rátája hazánkban 2015-2024 között.

(Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján)

Éves munkanélküliségi ráta vármegyék szerint [%]											
Területi egység neve	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Bács-Kiskun	7,6	6,0	4,0	2,7	2,8	4,6	4,5	4,0	4,5	4,6	
Baranya	8,4	7,4	7,3	6,7	6,6	7,4	5,5	4,2	5,0	7,4	
Békés	8,5	6,0	4,9	4,5	5,6	5,8	6,3	6,5	7,6	6,0	
Borsod-Abaúj-Zemplén	8,9	6,5	5,6	5,0	4,2	4,8	6,0	6,7	7,5	7,6	
Csongrád-Csanád	7,1	4,3	3,4	3,0	2,1	3,2	2,8	1,9	2,4	4,1	
Fejér	3,6	2,6	2,9	2,5	2,7	2,5	2,2	2,2	2,3	2,8	
Győr-Moson-Sopron	2,8	2,0	1,6	1,3	1,0	1,7	1,5	2,0	1,7	2,1	
Hajdú-Bihar	10,9	8,5	6,4	5,4	4,5	5,1	5,3	4,8	6,0	5,6	
Heves	7,8	4,2	4,2	2,4	2,6	3,0	3,5	3,7	3,1	3,0	
Jász-Nagykun-Szolnok	7,0	6,5	6,6	4,4	5,6	7,7	6,2	5,0	4,9	4,5	
Komárom-Esztergom	5,2	3,6	1,9	1,8	1,4	2,9	2,1	1,4	1,9	2,7	
Nógrád	8,1	8,2	8,3	6,9	6,9	8,2	10,7	8,6	8,0	10,6	
Pest	5,5	3,0	2,5	2,1	2,3	3,2	2,9	2,2	3,2	3,1	
Somogy	8,5	5,3	7,2	5,7	3,5	4,1	5,3	5,9	8,4	7,0	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	12,8	11,4	8,4	8,6	8,0	8,7	9,1	8,3	8,6	10,2	
Tolna	6,7	4,5	3,0	2,1	3,1	2,9	2,6	3,7	4,5	7,4	
Vas	3,7	2,5	1,8	2,3	2,4	2,0	2,2	1,6	3,1	2,9	
Veszprém	4,5	2,7	1,4	2,0	1,3	2,8	1,9	1,3	2,2	2,7	
Zala	5,3	3,7	4,2	2,6	2,2	3,6	3,9	4,0	4,2	6,0	

A vármegyét az alábbi KSH adatok felhasználásával elkészített táblázat alapján választottam ki. A legfrissebb, tehát a 2024-es évi adatok alapján a három legrosszabb munkanélküliségi rátával rendelkező vármegye:

- Borsod-Abaúj-Zemplén
- Nógrád
- Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye

Továbbá a három legalacsonyabb értéket 2024-ben:

- Győr-Moson-Sopron
- Veszprém
- Komárom-Esztergom vármegye produkálta.

A továbbiakban a kutatásomat ezen vármegyékre összpontosítva fogom elvégezni és megvizsgálom, hogy milyen okok vezettek a vármegyék közötti szembetűnő egyenlőtlenségek kialakulásához.

4. Eredmények és értékelésük

A munkanélküliségi ráta egy olyan gazdasági jelzőszám, amely a munkanélküliek arányát fejezi ki a gazdaságilag aktív népességen belül. A jelzőszámot két tényező befolyásolhatja. Az egyik a munkanélküliség, vagyis az adott pillanatban a munkára képes, valamint hajlandó népesség azon része, mely nem rendelkezik munkahellyel.

A munkanélküliség definícióját a KSH 2021-ben így állapította meg:” Aki a vonatkozási héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelytől csak átmenetileg vagy a gyermekgondozási ellátás igénybevétele esetén tartósan volt távol, a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát, és két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást. Az a foglalkoztatottnak nem minősülő személy, aki már talált munkát, amelyben 90 napon belül dolgozni kezd, csak akkor számít munkanélkülinek, ha adott esetben két héten belül munkába tudna állni.”

A másik tényező pedig a gazdaságilag aktív népesség, vagyis a munkaerőállomány. A gazdaságilag aktívak csoportját azok alkotják, akik képesek, és hajlandóak dolgozni.

A vizsgált vármegyék területi elhelyezkedése kiválóan rámutat arra a tényre, hogy hazánkban erős nyugat-kelet megosztottság figyelhető meg és az északkeleti országrész a legproblémaibb terület, hiszen a három legmagasabb értékkel rendelkező vármegye mind az északkelet-magyarországi régióban helyezkedik el.

2024-ben a legmagasabb munkanélküliségi rátát Nógrád vármegye, a legalacsonyabbat pedig Győr-Moson-Sopron vármegye produkálta.

Ezen két vármegyét fogom bemutatni részletesebben. A két szélsőérték közötti eltérés rendkívül nagynek mondható, közel ötszörös eltérést lehet tapasztalni a legkisebb és a legnagyobb érték között. 2024-ben számításom szerint a vármegyék átlaga 5,3% volt, tehát Nógrád vármegye az átlagos munkanélküliségi rátánál is kétszer nagyobb értéket produkált.

12. ábra Nógrád vármegye munkanélküliségi rátája 2015-2024

(Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján)

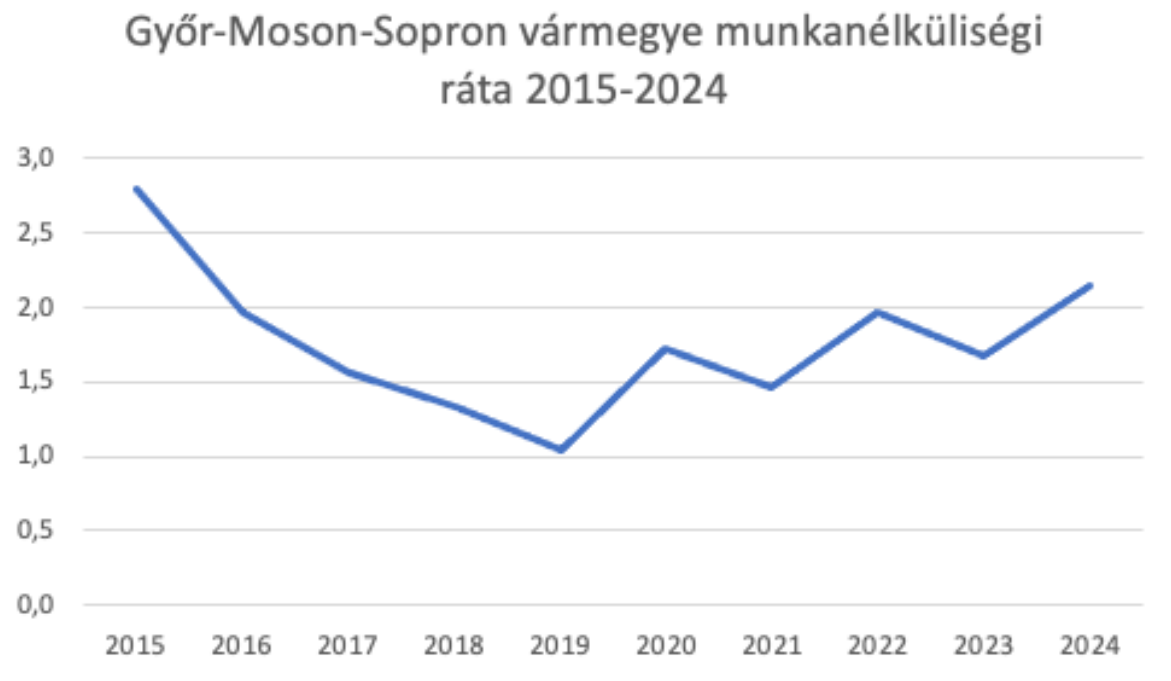
A legrosszabban teljesítő vármegye, vonaldiagrammal szemléltetett változásai így alakultak a vizsgált tíz évben. A 2015-2017 időszakban a munkanélküliségi ráta körülbelül 8%-os értéken mozgott, ez viszonylagos stabilitást jelez. A 2018-2019-es években kissé lecsökkent a mutató, 7%-os értékre, ami egy átmeneti javulást jelent a foglalkoztatottságban. Azonban a 2020-as évben, ami egybeesett a COVID-19 világjárvány kezdetével, ismét növekedésnek indult a mutató. A munkanélküliségi ráta ebben az évben meghaladta a 8%-os értéket.

A legmagasabb érték a következő évben tapasztalható, 2021-ben a vármegyében kiugróan magas 11%-os értéket regisztráltak. Ez a hirtelen emelkedés egyértelműen a gazdasági visszaesés és a járvány okozta munkaerőpiaci kihívásoknak tudható be. 2022-re a ráta újra mérséklődött, körülbelül 8,5%-os értékre, majd 2023-ban elérte a 8%-ot is. A tavalyi évben újra átlépte a 10%-os értéket a mutató, amely azt mutatja, hogy a vármegye munkaerőpiaca továbbra is nagyon ingatag és sérülékeny, valamint erősen kitett a gazdasági ingadozásoknak. Az ábra alapján megállapítható, hogy Nógrád vármegye munkaerőpiaca az elmúlt tíz évben nagy nehézségekkel küzdött. A vármegye gazdasági szerkezetét tekintve kevésbé diverzifikált, emiatt reagál olyan nagy mértékben a gazdasági változásokra.

A munkanélküliségi ráta magas szinten való stagnálása a helyi munkalehetőségek és munkahelyteremtés korlátozott lehetőségeire, valamint a helyi gazdaság alulműködésére utal.

13. ábra Győr-Moson-Sopron vármegye munkanélküliségi rátája

(Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján)

Győr-Moson-Sopron vármegye vonaldiagramja már egészen máshogy alakult az előző vármegyéhez képest. Rögtön feltűnik a nyugati fekvésű térség kiemelkedő teljesítménye.

A grafikonon jól látszik, hogy a vármegye munkaerőpiaci helyzete az elmúlt tíz évben rendkívül jó volt.

2015-ben a munkanélküliségi ráta közel 3%-os értéket vett fel, ami országos viszonylatban is rendkívül alacsony és kedvező értéknek számít. Ezt követően 2019-re az érték alig haladta meg az 1%-ot, ami kimagaslóan jónak nevezhető.

Ez annak köszönhető, hogy a vármegyében a munkaerő-kereslet erőteljes és dinamikus az ipari fejlődés. Az ipari fejlődést nagyrészt az autóipar teszi ki, valamint a határmenti nagyobb gépipari vállalatok. Az Audi győri gyára több ezer munkavállalónak biztosít versenyképes fizetést és számos beszállítót vonz a térségbe.

A régióban működő vállalatok folyamatosan keresik a képzett munkaerőt, amit az oktatási intézmények, például a Széchenyi István Egyetem Győrben kiválóan kihasznál és támogat. Duális képzések keretében szoros kapcsolat áll fenn az autóipar és az egyetem között. Az autóipar mellett a szolgáltató és mezőgazdasági szektor is nagyon fejlett az országos színvonalhoz képest. Továbbá a turizmus is nagy szerepet vállal a jó gazdasági környezet kialakításában. Ezek miatt mondható a vármegye gazdasága kiválóan diverzifikáltnak.

A vármegye két országgal is határos, Szlovákiával és Ausztriával, amely miatt kiemelkedően jó közlekedési és logisztikai adottságokkal rendelkezik. Bécs és Pozsony közelsége, valamint az európai közlekedési folyosók gyors elérhetősége elősegíti a nemzetközi kereskedelmet és a külföldi beruházások megjelenését. A határmentiség az ingázásban is segítséget nyújt, sok hazai munkavállaló dolgozik Ausztriában az ott jóval magasabb munkabérek miatt. A külföldön dolgozók tovább csökkentik a vármegyében mért munkanélküliségi rátát.

2020-ban a világjárvány hatása ebben a régióban is érződik, 1,8%-os szintre növekedett a mutató, de még így is messze a legjobban teljesítő vármegye volt abban az évben.

A járvány lecsengését követően a mutató újra csökkenni kezdett, majd 2022-ben és 2024-ben kisebb hullámzások figyelhetők meg, 1,5-2% között.

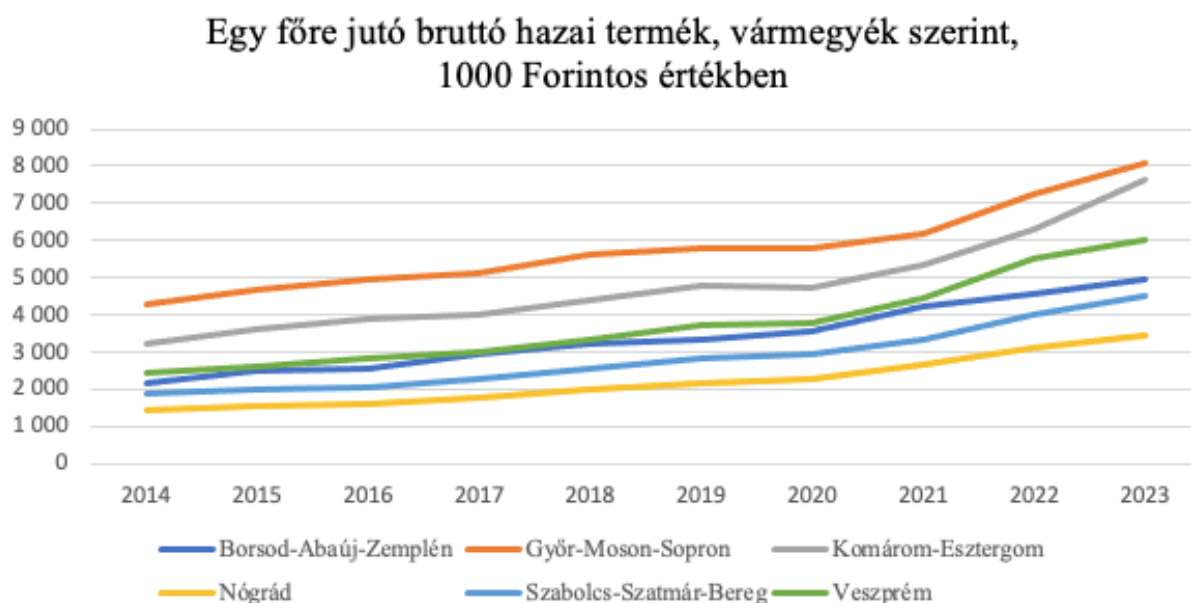
Mindezekből levonható következtetés, hogy a vármegye munkaerőpiaca stabil, rugalmas és alkalmazkodóképes, amely nem csak a gazdasági növekedést követi le kiválóan, hanem a válsághelyzetből is könnyedén kilábal. A folyamatosan alacsony munkanélküliségi ráta jól mutatja a megfelelő versenyképes gazdasági környezetet, magas szintű, képzett humán erőforrást, valamint a rendkívül előnyös földrajzi elhelyezkedést. Győr-Moson-Sopron vármegye tehát példaértékkel szolgálhat az összes többi vármegye számára is.

4.1 Egy főre jutó GDP vizsgálata a kiválasztott vármegyékben

Az egy főre jutó GDP, vagyis a bruttó hazai termék vizsgálata véleményem szerint azért fontos, mert ez az egyike a leggyakrabban használt indikátoroknak, amellyel egy ország, régió vagy ez esetben egy vármegye gazdasági teljesítményét és életszínvonalát össze lehet hasonlítani. Ezen mutató lehetővé teszi különböző térségek objektív vizsgálatát, mivel a teljes GDP-t elosztja a népesség számával tehát így kiszűri a népesség egyenlőtlen alakulása miatt kialakult torzító hatásokat.

14. ábra Az egy főre jutó GDP a vizsgált vármegyékben

(Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján)

Az egy főre jutó GDP-t hasonlóan, mint a munkanélküliségi rátát, tíz éves intervallumban vizsgáltam, ezer Forintos értéken számítva. A KSH adatai 2023-ig lettek frissítve, tehát 2014 és 2023 közötti évek szerepelnek a táblázatban. Ezen időszakban a vizsgált 6 vármegye adataiban jelentős különbségeket tapasztalhatunk.

A vizsgált időszak elején, tehát 2014-ben nem meglepő módon Győr-Moson-Sopron vármegye emelkedett ki a többi közül, hiszen ott az egy főre jutó GDP értéke meghaladta a 4200-as értéket, amely több, mint kétszerese volt, a hátrányosabb helyzetben lévő vármegyék értékeinek. Ez a különbség a következő években sem csökkent, sőt az látszik, hogy inkább még tovább növekedett. 2023-ra Győr-Moson-Sopron vármegye tartósan az élvonalban maradt. 2023-ban már 8078 Forintos értékkel, amely szintén a kétszerese, a 2023-as év leggyengébben teljesítő, Nógrád vármegye értékének.

Ezt a kimagasló teljesítményt, hasonló indikátorok okozzák, mint azt a munkanélküliségi rátánál megállapítottam: a jól működő ipar, a kedvező földrajzi elhelyezkedés és a jól képzett munkaerő.

Komárom-Esztergom és Veszprém vármegye teljesítménye bár elmarad a Győr-Moson-Sopron vármegyében tapasztalható magas értéktől, de így is rendkívül kedvezőnek mondható. Komárom-Esztergom vármegye értéke 2014-ben 3258 volt, 2023-ra 7658-ra emelkedett, ami több, mint kétszeres növekedést jelent. Az emelkedés jól mutatja az ipari termelés, különösen a feldolgozó ipari ágazatok folyamatos fejlődését.

Veszprém vármegye szintén dinamikus fejlődést mutatott. Az első vizsgált évben 2439 volt az érték, 2023-ra meghaladta a 6000-et is, tehát szintén közel 2,5-szeres növekedést tapasztalhatunk. Ez a növekedés részben az egyre bővülő iparnak, ipari beruházásoknak, részben pedig a növekvő turizmusnak és szolgáltató szektornak köszönhető.

Ezen pozitív példákkal szemben az ország keleti és északkeleti felében már egészen más a helyzet.

Nógrád vármegyében 2014-ben a mutató 1439-es értéket ért el, ez volt a legalacsonyabb érték az országban. 2023-ra csupán 3463-ra emelkedett, ami bár szintén közel 2,5-szeres növekvés, de jócskán elmarad a jól teljesítő vármegyékhez képest.

Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye hasonlóan alacsony mutatókkal rendelkezett 2014-ben. Az értéke szintén nem érte el a 2000-res értéket, 1897, volt 2023-ra 4521-re növekedett.

A vármegye gazdasági szerkezete erőteljesen a mezőgazdaságra épít. Ipari tevékenysége gyenge, emellett a határmentiség ezen vármegye esetében inkább jelent egy periférikus helyzetet, mint kedvező elhelyezkedésből származó előnyt.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye a vizsgált években köztes pozíciót foglal el. A három legrosszabb helyzetű vármegye közül itt volt a legjobb a mutató, de a jó helyzetben lévő vármegyékhez képest még így is el van maradva.

A 2014-ben mért 2153-as értéket, 2023-ra közel 5000-ig tudta javítani. Ez egy jelentős javulásnak mondható. Ez a fejlődés egy összetett folyamatnak köszönhető. A 2010-es évektől megnövekedtek a vármegyében a befektetések. Különösen Miskolc és Tiszaújváros térsége vált ipari központtá, ahol a vegyipar és a gépipar megerősödött. Ezen szektorok nagyban hozzájárultak a GDP növekedéséhez. Az így beáramló tőke segítség volt az EU-s támogatások megszerzésében is. Mivel az uniós regionális fejlesztési alap elsősorban a hátrányos helyzetű elmaradott térségeket célozza meg, így Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye jelentős forrásokhoz jutott. A támogatások hozzájárultak az infrastruktúra fejlődéséhez, az ipari parkok bővüléséhez, valamint a kis- és közepes vállalkozások versenyképességét is növelték. Ezzel az egész vármegye teljesítménye növekedésnek indult. A már említett ipari parkok bővülése munkahelyteremtő hatással volt a térségre, ezzel javult a foglalkoztatási szint is, ami szintén a GDP növekedéséhez vezet. A Miskolci Egyetem pedig képzett munkaerővel tudja ellátni a térség nagy ipari parkjait.

4.2 A képzettségi adatok vizsgálata országos és vármegyei szinten

Ebben a fejezetben a képzettségi adatokat fogom vizsgálni, a kiválasztott vármegyék viszonyában.

Úgy gondolom, hogy az oktatás az egyik legmeghatározóbb eleme a munkaerőpiacnak. Az oktatás elsődleges szerepe, hogy tudást és készségeket közvetítsen, adjon a diákoknak, viszont a 21. században már az iskolai végzettség szintje nagyban befolyásolja a munkaerőpiaci helyzetünket és kihat az életkörülményekre is. A korszerű oktatási rendszerek nem csupán a szakmai ismeretek elsajátításában segítenek, hanem fejlesztik a problémamegoldó képességet, valamint a kreativitást is.

Kijelenthető, hogy az oktatás mindenki életében a társadalomba való beilleszkedés egyik legfontosabb eleme.

A társadalmi mobilitás szempontjából is rendkívül fontos az oktatás, hiszen lehetővé teszi mindenki számára, hogy származástól függetlenül tanulhassanak és jobb életkörülményeket teremthessenek maguknak. Az oktatás így tehát nem csak az egyénnek hasznos, hanem a teljes társadalomnak egyszerre, mivel csökkentheti a társadalmi egyenlőtlenségeket és a fenntartható fejlődés talán legfontosabb alkotóeleme.

A hazai oktatás napjainkban komoly kihívásokkal küzd, amelyeket egyre nehezebb megkerülni és figyelmen kívül hagyni. Az elsődleges és talán a legszembetűnőbb probléma a tanárhiány. A KSH adataiból kiderül, hogy a pedagógusok száma az ezredfordulótól 2012-ig folyamatosan csökkent, 90 ezer főről visszaesett 72 ezerre. Az egy pedagógusra jutó diákok száma így körülbelül 10 főre tehető. További problémát jelent a pedagógusok elöregedése. Általános iskolában és középfokú iskolákban tanító pedagógusok 51%-a 50 éves vagy annál idősebb korcsoportba tartozik. A pedagógusok elöregedésével párhuzamosan rendkívül alacsony a pályakezdők és a fiatalok száma, 2024-ben csupán a pedagógusok 6,7%-a volt 30 év alatti. (Központi Statisztikai Hivatal, 2025)

Az oktatási rendszer további nehézsége a csökkenő általános iskolások száma. Az általános iskolások számát alapvetően az érintett gyermekkorosztály létszáma határozza meg.

Tehát az iskolakezdő népesség csökkenése párhuzamba hozható az egész országban jelenlévő népességfogyással. Ha összehasonlítjuk a 2024/25-ös és a 2015/16-os tanévet 4,7%-os csökkenés figyelhető meg. Az előző évi iskolakezdési időszakhoz képest pedig közel 0,3%-os csökkenést lehet észlelni.

4.3 Érettségi vizsgával rendelkezők aránya a vizsgált vármegyékben

Véleményem szerint az érettségizettek arányát azért fontos vizsgálni, mivel az oktatási szint határozza meg egy térség, esetünkben a vármegye társadalmi és gazdasági lehetőségeit, és ahogy már említettem, nagyban befolyásolja a munkaerőpiacot is.

Az érettségi vizsga letétele nem csak a felsőfokú tanulmányok felé ad lehetőségeket, hanem egy alapfeltétel számos, magasabb presztízsű, tehát jobban fizetett munkakörben.

Az érettségizettek arányának regionális különbsége rávilágít arra, hogy az oktatási esélyegyenlőség milyen szinten valósul meg hazánkban, továbbá láthatóak lesznek a képzett munkaerőbeli különbségek az egyes vármegyék között.

15. ábra Érettségizettek aránya a vizsgált vármegyékben

(Forrás: saját szerkesztés, KSH adatok alapján)

Érettségizettek aránya vármegyék szerint [%]						
Területi egység neve	Borsod- Abaúj- Zemplén	Győr- Moson- Sopron	Komárom- Esztergom	Nógrád	Szabolcs- Szatmár- Bereg	Veszprém
2015	54,9	70,9	58,2	48,7	52,8	59,2
2016	52,9	72,4	57,1	50,2	52,5	58,8
2017	54,0	78,7	62,1	43,4	53,4	67,4
2018	55,2	76,9	53,0	40,3	53,2	63,7
2019	55,1	68,0	50,9	42,5	53,0	63,6
2020	52,0	72,4	61,3	41,2	54,7	57,3
2021	57,7	76,8	62,3	37,7	55,9	60,5
2022	55,3	72,5	59,8	34,7	56,5	64,0
2023	56,8	71,8	60,1	42,8	55,6	61,4
2024	32,3	37,0	37,0	24,6	32,4	37,5

A táblázat alapján kirajzolódik a vármegyék közötti nagymértékű eltérés. A legjobb eredményt újra Győr-Moson-Sopron vármegye érte el ezen mutató vizsgálatakor is. A vármegyében 70-80%-os érték között mozgott a mutató a vizsgált 10 évben, ezzel is mutatva a nyugati országrész kedvezőbb helyzetét. Ezzel szemben a keleti vármegyék jóval kisebb értéket tudtak produkálni. Nógrád vármegyében jellemzően 50% alatt mozgott a mutató, ami azt mutatja, hogy az ott élők kevesebb mint fele rendelkezik csak érettségi vizsgával. Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye egy kicsivel jobban teljesített, 50-57 % közötti értékekkel.

Komárom-Esztergom és Veszprém vármegye bár nem teljesített olyan kimagaslóan, mint Győr-Moson-Sopron, stabil értékeket produkált, nem túl nagy eltérésekkel egészen 2023-ig.

A legmeglepőbb adat 2024-ben volt, amikor minden vizsgált vármegyében radikálisan csökken az érték. Ez a visszaesés nem magyarázható csupán demográfiai okokkal, mint a gyermeklétszám csökkenés és az öregedő társadalom, hanem rendszerszintű változásokra utal.

Az elmúlt években egyre népszerűbb lett szakmát tanulni és egyre több diák választotta a szakképzés olyan formáit, melyek végén nem tesznek érettségi vizsgát.

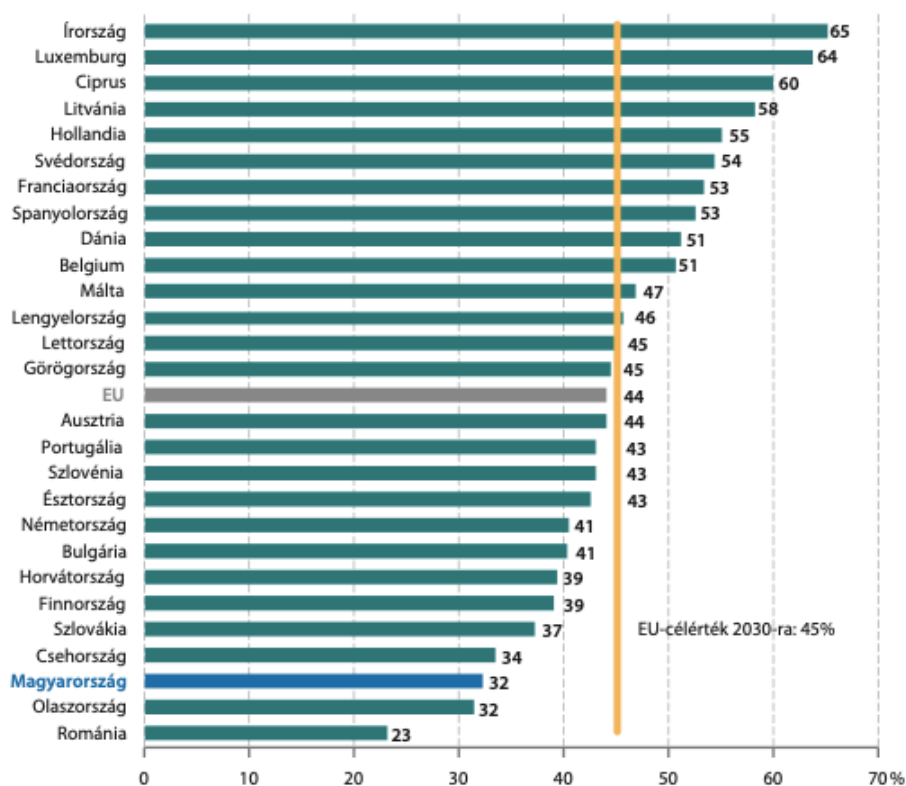
A gazdasági értelemben vett hátrányos helyzetű vármegyékben ez a változás erősíti és segíti a családok anyagi helyzetének javulását. Ha a diákok nem tanulnak tovább és a szakmájukban el tudnak helyezkedni, már fiatalon el tudnak kezdeni dolgozni, így támogatva a családjukat. Bár ez negatív hatással is bír, mivel a munkaerőpiaci képzettség csökken és kevesebb lesz a magasabb kompetenciával rendelkező munkavállaló, ezzel a régió és az ország versenyképessége egyaránt gyengül. A keleti vármegyékben ez a tendencia tovább mélyíti a meglévő társadalmi egyenlőtlenséget, hiszen épp azokban a vármegyékben válnak elérhetetlenné a magasabb végzettséget igénylő, általában nagyobb jövedelmet biztosító állások, ahol a társadalom kevésbé mobilis.

4.4 A felsőoktatásban végzettek aránya hazánkban

Hazánkban a diplomások aránya nagymértékben elmarad az uniós átlagtól. Az EU-ban a munkaerőpiaci minőség és a társadalmi mobilitás egyik kulcsmutatója a diplomások aránya. 2023-ra azt a cél tűzték ki, hogy a 25-34 évesek körében a diplomát szerzettek aránya érje el a 45%-ot, ami valljuk be, nem kevés. A kitűzött célhoz való közeledés mértéke kiválóan jelzi, hogy a tagállamokban milyen helyzetben van az oktatási rendszer, valamint az is kiderült, hogy a társadalmi-gazdasági háttér inkább gátolja vagy támogatja a magasabb végzettségek megszerzését. A mutató a 2024-es évben a tagállamokban az alábbi módon alakult:

16. ábra A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25–34 éves népesség körében, 2024

(Forrás: KSH Magyarország 2024)

2024-ben a célértéket 13 tagállam teljesítette. Többségük nyugati és északi ország, bár a túlteljesítő országok között bőven találunk olyanokat is, amelyek egyszerre csatlakoztak az Európai Unióhoz hazánkkal, 2004-ben.

Ezen országok olyan oktatási rendszert tudtak kialakítani, amely nemcsak ösztönzi a fiatalokat a továbbtanulásra és magasabb végzettség megszerzésére, hanem biztosítja is a megfelelő feltételeket, ez lehet a sikerük kulcsa.

A lista alsó harmadában találjuk hazánkat. Magyarországnál csak két ország teljesített gyengébben, Olaszország és Románia. Az utóbbi évtizedben hazánk lemaradása az uniós átlagtól egyre jelentősebbé vált. Az unióban 7,7%-kal nőtt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, így elérte a 44%-ot, eközben hazánkban 0,2%-kal nőtt csak, épphogy elérve a 32%-os értéket (KSH). Ezt a jelentős lemaradást több tényező okozza. Egyrészt a közoktatás minőségének romlása és a tanulók teljesítményének területi eltérése nehezíti a felsőoktatásba bejutás esélyeit. Másrészt a felsőoktatással kapcsolatos kiadások sok családnak okoznak nehézséget.

Ahogy már említettem, sok diák inkább választja azt az utat, hogy szakmát tanuljon és pénzt keressen, a több évnyi tanulás, majd diploma szerzés helyett, ezzel segítve a családjá megélhetését. További ok az elvándorlás. Sok tehetséges magyar fiatal inkább választ külföldi egyetemet, vagy külföldön vállal munkát, így ők a hazai statisztikában nem jelennek meg.

4.5 A jövedelmek alakulásának vizsgálata

A jövedelmi viszonyok területi vizsgálata és összehasonlítása az egyik legfontosabb eszköze annak, hogy feltárjuk és bemutassuk a vizsgált területek, jelen esetben a vármegyék közötti különbségeket. A kutatásom során már megtapasztaltam, hogy mekkora eltérések vannak társadalmi és gazdasági mutatókban, viszont a jövedelmek vizsgálatával az életszínvonalbeli eltéréseket is be tudom mutatni. A már korábban kiválasztott vármegyék vizsgálatával az a célom továbbá, hogy egy átfogó képet kapjak a jövedelmi egyenlőtlenségek területi mintázatáról.

Ebben a fejezetben emiatt nem csupán a számszerű mutatók elemzésére törekszem, hanem szeretném azokat szélesebb gazdasági és társadalmi kontextusba helyezni, ezzel rámutatva a jövedelmeket befolyásoló okokra is.

A jövedelmek vizsgálata nem a könnyű feladat, mivel a jövedelmi helyzet feltárása nagyszámú módszertani és értelmezési nehézséget rejt. A statisztikai átlagértékek részben elfedik a háztartási jövedelmek belső eloszlását, mint például az átlagjövedelem esetében.

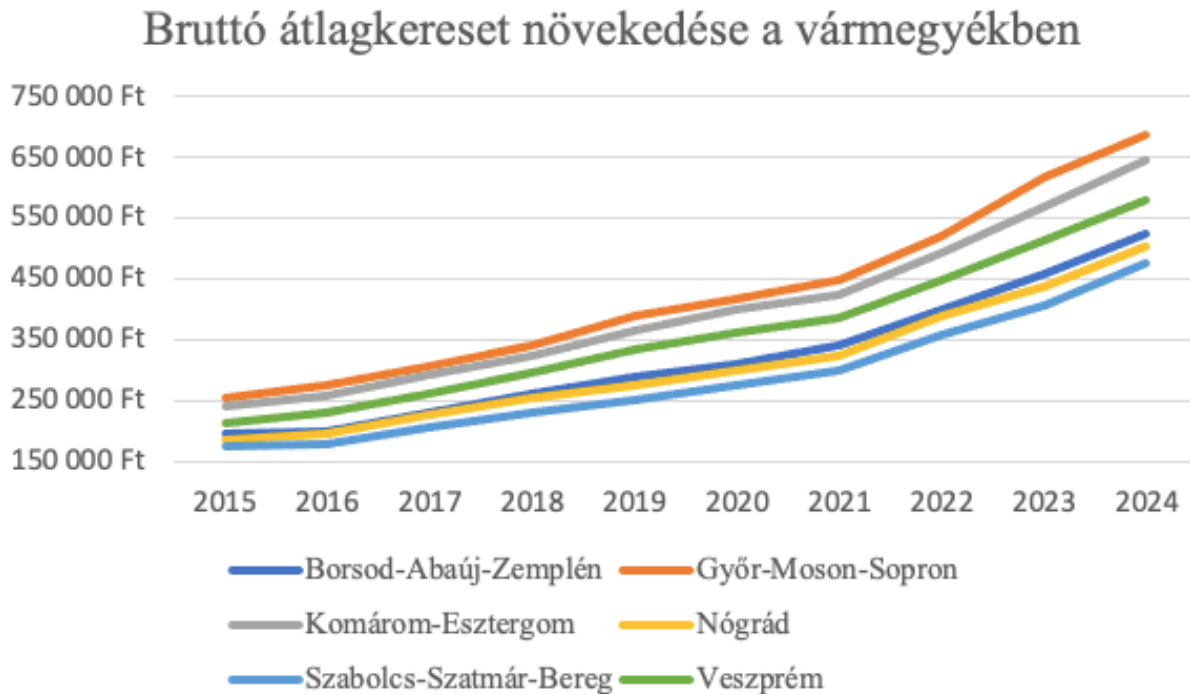
Az átlagjövedelmet emelhetik a kishalmazú, de kimagaslóan nagy jövedelemmel rendelkező csoportok. Másrészt a formális jövedelmi adatok nem tudják mérni a szürke- vagy feketegazdaságból származó bevételeket.

A jövedelmek összehasonlítása vármegyei szinten kifejezetten érzékeny, mert egy adott vármegyében a foglalkoztatottság, a gazdasági helyzet, a képzési szint mind befolyásolják a jövedelmek alakulását. Ezt tovább bonyolítják a területenként változó árak, más életszínvonalat jelent azonos nominális jövedelem az egyes vármegyékben.

A következőkben az elmúlt tíz év bruttó átlagkeresetét fogom szemléltetni vonaldiagram segítségével.

17. ábra Bruttó átlagkereset növekedés

(Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján)

A diagramról leolvasott adatok egyértelműen azt jelzik, hogy a bruttó átlagkereset folyamatosan növekedett a vizsgált tíz évben, ugyanakkor a növekedés mértéke és üteme komoly területi egyenlőtlenségeket mutat. Ezen mutató szerint is Győr-Moson-Sopron vármegye teljesítette a legjobban. 2024-ben a bruttó átlagkereset megközelítette a 700 000 Forintos összeget a vármegyében, ami hazai tekintetben unikálisnak mondható.

Ezt a jó teljesítményt a már többször említett kiválóan működő ipari, különösképpen autóiipari tevékenységnek köszönheti. Az exportorientált termelés tovább segítette a vármegyét, hogy ilyen magas bruttó béreket tudjanak elérni. Komárom-Esztergom és Veszprém vármegye szintén a magas keresetű vármegyék csoportjához tartozik, bár a bérek növekedése nem volt olyan erőteljes, mint Győr-Moson-Sopron vármegye esetében.

Ezzel szemben a keleti vármegyék jóval elmaradottabb helyzetben vannak.

A három elmaradottabb vármegye közül újra Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye végzett a legjobb helyen. A 2015-ös körülbelül 200 000 Forintos bruttó átlagkeresetet sikerült egészen 523 000 Forintig megemelni, tehát az egyik legnagyobb növekedést ezen vármegye mutatta be, viszont így is jóval elmarad a jól teljesítő vármegyék teljesítményétől.

Különösen figyelemre méltó a két legrosszabb helyzetben lévő térség. Nógrád vármegye esetében az alacsony átlagkereset mögött vélhetően a gyenge ipari tevékenység, a szűk munkaerőpiac áll. A kevésbé diverzifikált gazdaság miatt a vármegyében lakó munkavállalók gyakrabban helyezkednek el alacsonyabb jövedelmet biztosító ágazatokban.

Legrosszabb teljesítménye Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyének volt. A két vármegye hasonló problémákkal küzd. Alacsony a beruházási ráta és a modern ipari szektor is elenyésző. Az alacsony képzettségi szint és a fiatal, képzett munkaerő elvándorlása miatt ezen vármegyék felzárkózása rendkívül lassú és nehézkes lesz.

A két szélső értéknek számító vármegye közötti jövedelem eltérés több, mint 200 000 Forintos volt, amely rámutat a hatalmas egyenlőtlenségi helyzetre az átlagkeresetekben.

Az összes vármegye esetében folyamatosan növekvő bruttó átlagkeresetet lehet tapasztalni, de ez nem jelenti azt, hogy az életszínvonal is ilyen mértékben emelkedett volna. A nominális béremelkedés nem feltétlen jelenti az életszínvonal javulását, mivel az infláció és a már említett területenként fellelhető árkülönbségek jelentős mértékben befolyásolják a reáljövedelmet.

Az utóbbi években tapasztalt, kifejezetten magas infláció a már alapvetően is elmaradottabb térségeket sokkal jobban megviselte, mint a jó gazdasági mutatókkal rendelkezőket.

A nyugati, magasabb átlagbérrel rendelkező vármegyékben nemcsak a nominális, hanem a reálbérek is nagyobb ütemben növekedtek. Ezzel szemben az észak-keleti régiókban a magas infláció miatt a reáljövedelmek felzárkózása és növekedése lényegesen lelassult.

5. Következtetések és javaslatok

A kutatásom során vizsgált mutatók alátámasztják hazánkban a területi egyenlőtlenségek meglétét és mértékét. Az ország nyugat-kelet megosztottsága, a munkaerőpiac, életszínvonal, jövedelem eloszlás és a képzettségi szintek tekintetében is fellelhető. Győr-Moson-Sopron vármegye példája jól szemlélteti, hogy milyen módon lehet hasznosítani a kiváló földrajzi elhelyezkedést, diverzifikált gazdaságot és a hatékony kapcsolatot az oktatási intézmények és a vállalatok között. Ezzel szemben kaptunk több példát is a szűkebb gazdasággal, fejletlen iparral, alulképzett munkavállalókkal rendelkező, perifériákon elhelyezkedő térségekre is, főleg Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye révén.

Ezekből a tényekből levonható a következtetés, hogy a hazai versenyképesség növelése és a társadalmi felzárkózás érdekében kulcsfontosságú a területi különbségek mérséklése. Amennyiben a keleti és északkeleti vármegyék nem tudják növelni ipari, oktatási és szolgáltatási kapacitásukat, a lemaradásuk tovább fog nőni. A felzárkózás komplex megoldást igényel, ami véleményem szerint több évet, akár évtizedet is felölel.

Első fejlesztési lehetőségként az infrastruktúrát és a közlekedést emelném ki. Véleményem szerint a periférikus térségek felzárkozásához kulcsfontosságú az elérhetőséget növelni, amit a gyorsforgalmi utak, valamint a vasúti hálózat helyzetének javításával kell kezdeni. Ezen fejlesztések csökkentik a logisztikai hátrányokat és javítják a munkaerő mobilitását, valamint az ipari beruházásokat is ösztönzik. A közlekedés minőségének javítása valójában mindenre pozitívan hatna. Az oktatás megszervezése is könnyebb lenne, hiszen a diákok könnyebben tudnának a periférián lévő kisebb településekből a nagyobb városokban található oktatási intézményekbe eljutni.

Másodsorban a gazdaság diverzifikálását és a beruházások ösztönzését szeretném kiemelni.

Az elmaradott térségekben a gazdasági szerkezet jelentősen eltér a nyugati vármegyékhez képest. Míg nyugaton leginkább az ipari tevékenység a domináns és magas színvonalú, keleten továbbra is rendkívül dominál a mezőgazdaság. Az erős mezőgazdasági szektorral nem lenne probléma, sőt kifejezetten szükséges, de mivel napjainkban leginkább a képzetlen munkaerőt foglalkoztatja, így inkább hátránynak sorolnám, mint előnynek. A mezőgazdaság magában hordozza a fekete munkát is, amely tovább rontja a vármegyék statisztikáit. Ez a tendencia a jövedelmekben is megmutatkozik, Nyugat-Magyarországon jóval magasabbak a reálbérek, mint keleten. Tehát a gazdaság bővítése, azon belül a feldolgozóipar, exportképes ágazatok, valamint a magas hozzáadott értékű szolgáltatások betelepítése az elmaradott vármegyékbe kulcsfontosságú.

A már meglévő ipari parkok bővítése, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye példája alapján is szintén követendő példát mutat a többi vármegye számára. Új ipari park létrehozása során, azt gondolom, hogy célszerű lenne a megújuló energiaforrásokra, valamint a körforgásos gazdaságra koncentrálni és ezen két ipari tevékenységre alapuló vállalatokat telepíteni a vármegyékbe. Az ipar fejlesztése mellett kiemelném a turizmus és a helyi erőforrások fenntartható módon történő kihasználását is. Az elmaradott térségekben gyakran találkozunk természeti kincsekkel, amelyekben nagy potenciál rejlik. Továbbá a gyógyturizmus és a kulturális örökségek bemutatásának támogatása növelheti a foglalkoztatottságot és külföldi tőkét is hozhat a vármegye számára, ezzel erősítve és színesítve a gazdaságot.

Úgy gondolom, hogy ha a gazdaságot és az életszínvonalat kívánjuk fejleszteni, az oktatásra különösen nagy hangsúlyt kell helyezni. Nagyon lendítene a perifériára szorult területek lakosságának életszínvonalán, ha új iskolák létesülnének és olyan képzési rendszereket hoznának létre, melyek együttműködve a nagyvállalatokkal, elősegítik a képzett munkaerő elhelyezkedését. A meglévő iskolák fejlesztése lenne szükséges, mivel az oktatás színvonalának fejlődése csak akkor lehetséges ha a kellőképp fejlett iskola már adott. Ha az oktatás színvonala nőni tudna, úgy gondolom, hogy többen választanák a tanári hivatást, és emellett a tanárok megbecsülése is nőne, ami kulcsfontosságú.

6. Összefoglalás

Dolgozatom központi témája a hazai területi egyenlőtlenségek, a centrum-periféria viszony, valamint a legjobban és a legrosszabbul teljesítő vármegyék vizsgálata volt.

Kutatásommal azt a tényt szerettem volna szemléltetni, mekkora fejlettségbeli különbségek alakultak ki az elmúlt évtizedekben a vármegyék között és szerettem volna rávilágítani arra, hogy ezen társadalmi és gazdasági különbségek miként befolyásolják az egyes vármegyék fejlődési pályáját és a lakosság életszínvonalát.

A kutatásomhoz a naprakész és hiteles adatokat a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) adatbázisai adták. Különös figyelmet szenteltem a demográfiai mutatók, a gazdasági teljesítményt jelző egy főre jutó GDP, jövedelmi adatok, valamint az iskolai végzettséget vizsgáló mutatók bemutatására. A kapott eredményeket térképek és diagrammok segítségével ábrázoltam és ez azt tette lehetővé, hogy ne csak számszerű összehasonlítást mutassak be, hanem vizuálisan is érékelhetővé váljanak az ország területén található gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek.

Az elemzések rámutattak arra, hogy az ország gazdasági teljesítményében erős koncentráció figyelhető meg, Budapest és közvetlen környezete, valamint a nyugati vármegyék kimagasló eredményeket produkáltak, míg az ország keleti és északi térségei komoly lemaradással rendelkeznek. A főváros egypólusú központként emelkedik ki, amely nemcsak gazdasági teljesítményben, hanem a népességmegtartó erőben is megmutatkozik.

A kutatás továbbá rávilágított arra is, hogy a nyugati határhoz közeli térségek fejlettségében pozitív hatással jelentkezik a határmentiség és támogatta a fejlődést, ellentétben ezzel az északkeleti periférikus térségek esetében alacsony jövedelmi szintet és infrastrukturális hiányokat okozott. A demográfiai folyamatok elemzése során felmerült évtizedek óta tartó folyamatos népességcsökkenés szinte az egész országot sújtja, de különösen erőteljes az elmaradott térségekben, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád vármegye.

A képzettségi adatok vizsgálata szemléltette, hogy a magasabb iskolai végzettségűek aránya szorosan összefügg a térség gazdasági teljesítményével, magasabb felsőfokú végzettséggel rendelkező térségeket az ország nyugati felében találunk.

A periférián elhelyezkedő térségekben mind a felsőfokú, mind a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya alacsonyabb az országos átlagnál.

Dolgozatom írása során egyértelműen tudatosult bennem, hogy Magyarország területi szerkezetét jelentős egyenlőtlenségek jellemzik. Hatalmas lemaradással kell megküzdeniük a perifériáknak a centrumokkal szemben. A kutatásom során kapott eredmények hozzájárulnak a regionális folyamatok jobb megértéséhez és rávilágítanak arra, hogy a területi különbségek mérséklése elengedhetetlen az ország kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődésének biztosítása érdekében, valamint a tényre, hogy mennyire meghatározó az egyén számára, hogy az ország melyik vármegyéjében él.

7. Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Péli László egyetemi docens úrnak, aki vállalta, hogy szakdolgozatom elkészítését nyomonköveti és segíti. A dolgozat írása közben végig türelemmel állt hozzám és mindig támogatott. Köszönöm a segítségét, a konzultációkat és az ötleteket, valamint, hogy idejét nem sajnálva foglalkozott a dolgozatommal. Szaktudásával dolgozatom megírásához, valamint a tanulmányaim fejlődéséhez egyaránt hozzájárult.

Végül, de nem utolsósorban szeretnék köszönetet mondani a családomnak is, akik végig támogattak a dolgozat elkészítése és tanulmányaim során.

8. Idézett forrásmunkák

- G.Fekete, É. (2006). Hátrányos helyzetből előnyök? *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 54-68.
- Nagyné Molnár, M. (2007). A területi egyenlőtlenségek főbb összefüggései. In J. Káposzta, *Regionális gazdaságtan* (old.: 166-205). Debrecen: DE kiadó.
- Nemes Nagy, J. (1990). Területi kiegyenlítődé és differenciálódás Magyarországon. *Földrajzi Értesítő*, 133-149.
- Nemes Nagy, J. (1990). Területi egyenlőtlenségek dimenziói. *Tér és Társadalom*, 15-30.
- Nemes Nagy, J., & Tagai, G. (2009). Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. *Területi statisztika*, 152-169.
- Shefer, D. (2011). The Center-periphery Dilemma and the Issue of Equity in Regional Development. *51st Congress of the European Regional Science Association*. Barcelona: New Challenges for European Regions and Urban Areas in a Globalised World.
- Lieszkovszky, J. (2005). Tóth Géza: Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban. *Tér és Társadalom*, 229-230.
- Baranyai, B. (2004). Gondolatok a periféria képződés történeti előzményeiről és következményeiről. *Tér és Társadalom*, 1-21.
- Bradley, J., George, P., & Iulia, T. (2005). Integration, growth and cohesion in an enlarged European Union: An overview. In *Integration, growth and cohesion in an enlarged European Union* (old.: 1-25).
- Brown, D., Greskovits, B., & Kulcsár, J. (2007). Leading Sectors and Leading Regions: Economic Restructuring and Regional Inequality in Hungary since 1990. *International Journal of Urban and Regional Research*, 522-542.
- Egri, Z., & Kőszegi, I. (2020). A közúti elérhetőség szerepe a kelet-magyarországi gazdasági teljesítményben és gazdaságfejlesztésben. *Területi Statisztika*.
- Faluvégi, A. (2020). A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. *Területi statisztika*, 118-148.
- Faragó, L. (2016). Társadalmi-területi egyenlőtlenségek. *Tér és Társadalom*, 119-123.
- Farkas, T. (2002). VIDÉKFEJLESZTÉS A FEJLŐDÉSELMÉLETEK ÉS A FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓK TÜKRÉBEN. *Tér és Társadalom*, 41-57.
- Hansmeier, H., Koschatzky, K., & Stahlecker, T. (2025). Lagging regions between economic restructuring and addressing societal challenges. *Review of Regional Research*, 1-19.
- Horváth, E. (2007). A földrajzi centrum és periféria lehetséges lehatárolásai. *Tér és Társadalom*, 159-170.
- Komarek, L. (2019). Hasonlóságok és különbségek Magyarország területi fejlettségében. *elenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 29-43.
- Káposzta, J. (2007). Regionális gazdaságtan jegyzet. Gödöllő.
- Káposzta, J. (2014). Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései. *Gazdálkodás*, 399-412.
- Központi Statisztikai Hivatal. (2021. Október 31). *Munkanélküliségi ráta-Fenntartható fejlődés indikátorai*. Forrás: <https://www.ksh.hu/ffi/4-14.html>
- Központi Statisztikai Hivatal. (2025). *Magyarország 2024*. Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2024.pdf

- Major , K., & Nemes Nagy , J. (1999). Területi jövedelem- egyenlőtlenségek a kilencvenes években. *Statisztikai szemle*, 397-421.
- Oppido, S., Ragozino, S., & Esposito De Vita, G. (2023). Peripheral, Marginal, or Non-Core Areas? Setting the Context to Deal with Territorial Inequalities through a Systematic Literature Review. *Sustainability*.
- Pálné Kovács, I. (2021). A centralizáció és a perifériák fejlődési esélyei Szerzők . *Tér és Társadalom*, 215-240.
- Vida, G. (2023). A bruttó hazai termék és a bruttó hozzáadott érték jellemzőinek területi statisztikai összefüggései az Európai Unió posztszocialista országainak régióiban. *Statisztikai Szemle*, 819-844.

9. Ábrajegyzék

1. ábra: Magyarország vármegyéi	8
2. ábra A lakónépesség változása Magyarország vármegyéiben 1980 és 2022 között.	9
3. ábra Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet 2024	10
4. ábra: Egy főre jutó GDP 2022-ben (1000 Forint)	12
5. ábra: Az elérhetőségi faktor az országban 2016-ban	16
6. ábra: Hazai autópályák 2023-ban	16
7. ábra: Magyarország megyei és fővárosa 2006-os népességszám arányában	18
8. ábra: A vármegyék és Budapest lakossága 2023-ban	19
9. ábra Egy főre jutó GDP az országban	20
10. ábra: Az egy főre jutó GDP eltérése az uniós átlagtól 2020-ban	21
11. ábra: A vármegyék munkanélküliségi rátája hazánkban 2015-2024 között.	28
12. ábra Nógrád vármegye munkanélküliségi rátája 2015-2024.....	30
13. ábra Győr-Moson-Sopron vármegye munkanélküliségi rátája	31
14. ábra Az egy főre jutó GDP a vizsgált vármegyékben	33
15. ábra Érettségizettek aránya a vizsgált vármegyékben.....	36
16. ábra A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25–34 éves népesség körében, 2024	38
17. ábra Bruttó átlagkereset növekedés.....	40

NYILATKOZAT
a szakdolgozat nyilvános hozzáféréseről és
eredetiségéről

A hallgató neve: Kasza Kristóf
A Hallgató Neptun kódja: GDE634
A dolgozat címe: A munkanélküliség vizsgálata a területi fejlettség tükrében vármegyei szinten Magyarországon
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Vidék-és Területfejlesztési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

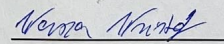
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Gödöllő, 2025. október 20.

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Kasza Kristóf (hallgató Neptun azonosítója: GDE634) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védelemre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Gödöllő, 2025. október 20.

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Kasza Kristóf
Neptun-kódja:	GDE634
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	Szakdolgozat
A munka címe:	A munkanélküliség vizsgálata a területi fejlettség tükrében vármegyei szinten Magyarországon

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrekció, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
Idegennyelvű szakirodalom fordítása, ötletelés	ChatGPT-5 verzió	2.,3.,6. fejezet

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI-neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....

.....

.....

.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: 2025. hó .. nap

.....

Hallgató aláírása

.....

Konzulens/Témavezető aláírása